

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. et Bc. Tadeáš Dohňanský

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

Bc. et Bc. Tadeáš Dohňanský

**Kde cesty nevedou. Region jako motiv i prostředek narace
v současné české a polské poezii**

Where roads don't lead. Region as a motive and an instrument of narration in
contemporary Czech and Polish poetry

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 24. 07. 2021

Tadeáš Dohňanský

*Děkuji doc. Mgr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za trpělivost,
vytrvalost a shovívavost při vedení mé práce.*

*Díky, Nikol.
Mamko, vám.*

Klíčová slova (česky)

Současná literatura; současná poezie; region; regionální literatura; prostor v poezii; cesta;

Key words (in English)

Contemporary literature; cotemporary poetry; region; regional literature; space in poetry; road

Abstrakt (česky)

V této diplomové práci se zaměříme na aktuální možnosti využití regionu jako motivu i prostředku básnické výpovědi na česko-polském příkladu. Regionální literatura představuje v posledních letech poměrně hojně diskutované, avšak stále významově i koncepčně nejednoznačné pole v oblasti literární vědy. První část práce tedy předkládá stěžejní koncepce pro výzkum regionalismu v literatuře a pracuje s vybranými teoriemi českých a polských literárních vědců. Druhá část pak přináší interpretačně pojaté kapitoly, zaměřené na konkrétní podoby regionu v básnických sbírkách současných českých a polských básníků.

Abstract (in English)

In this diploma thesis we will focus on the current possibilities of using the region as a motive and an instrument of poetic narration on the Czech - polish example. In recent years, regional literature has represented widely discussed, yet still semantically and conceptually ambiguous field in the area of literary theory. First part of thesis represents the basic concepts for research of regionalism in literature and also works with selected theories of Czech and Polish literary theorists. Second part presents interpretative chapters, which are concentrated on a concrete schemes of region in poems collections by Czech and Polish poets.

Obsah

Úvod.....	13
1 Metodologická východiska pro výzkum regionální literatury.....	18
2 Region–dům.....	23
3 Region–cesta.....	34
4 Region–hranice.....	42
5 Město–region.....	51
Závěr.....	60
Seznam použité literatury	63
Seznam příloh	67
Přílohy	68

..

„Co je to vlastně regionalismus?“

– Jiří Macháček v rozhovoru s autorem této práce

„S vysokými vlnami trsov, pokosená a pohrabaná,
pokojná hladina, po ktorej možno s dôverou kráčať.“

– Erik Jakub Groch: *Tráva*

„Ale otisk se kamsi vytratil

Jak ranní mlha v protějším údolí a tvé teplo

Které mi ovanulo čelo.“

– Pavel Kotrla: * * *

„Neexistující cesty stále někam vedou.“

– Zdeněk Hrbata: *Romantismus a romantismy*

Úvod

Předkládaná diplomová práce s názvem *Kde cesty nevedou: Region jako motiv i prostředek narace v současné české a polské poezii* představuje logické vyústění autorovy předchozí badatelské činnosti zaměřené na podoby regionalismu či regionálnosti v literatuře, ale rovněž na jeho dlouhodobý osobní zájem o různé aspekty regionu jako takového a jeho projevy v umělecké (literární) tvorbě.

Autor se problematice regionu v literatuře věnoval ve své první bakalářské práci o intertextualitě na příkladu komparativní analýzy děl amerického, respektive jižanského spisovatele Williama Faulknera, a českého spisovatele Josefa Škvoreckého. Ovlivnění rodným regionem, jenž tvoří topografické či topologické pozadí románů obou autorů, totiž představuje jeden ze stěžejních společných rysů tvorby Faulknera a Škvoreckého. Faulknerovo úzké sepjetí se státem Mississippi a jeho živou pamětí dalo vzniknout jednomu z nejrozsáhlejších literárních prostorů, jaké lze ve světové literatuře najít: poloreálnému yoknapatawphaskému okresu, do jehož kulis autor zasadil většinu svých knih. Škvoreckého rodné město Náchod se zase stal předobrazem Kostelce Dannyho Smiřického, autorova alter-ega. U obou autorů je patrná výsada „vracet se“ (byť nepřímou, ve vzpomínkách) na místa, která v nás zanechala hluboký osobní prožitek.¹ Právě zmiňované osobní východisko se při zkoumání regionální literatury jeví autorovi práce jako klíčové a bude proto jedním z prostředků výběrů dílčích současných českých a polských básníků. Bakalářská práce zároveň předložila tezi, že „region“ není synonymem pro „periferii“ a že i spisovatelé světového formátu, jakými Faulkner se Škvoreckým už jen s přihlédnutím k početnosti překladů jejich děl do cizích jazyků byli, mohou být vnímáni jako spisovatelé regionální.

¹ Viz. DOHŇANSKÝ, Tadeáš. *Vztah Josefa Škvoreckého k Williamu Faulknerovi: Příklady intertextuality*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2017, 81 s. Vedoucí bakalářské diplomové práce: doc. PhDr. Petr Poslední, CSc.

Druhým výrazným výstupem autorova badatelského zájmu o danou problematiku byla bakalářská práce o českém nakladatelství Protimluv, které se samo z části profiluje jako regionální, ať už v kontextu ryze českém, nebo v kontextu středoevropském. Regionalismus, určitá lokální ukotvenost, představují stěžejní linii umělecké tvorby autorů, které ostravské nakladatelství vydává, a podobně jako výše na příkladu Williama Faulknera a Josefa Škvoreckého se ukazuje, že tendence k „lokálnímu“ nemusí nutně představovat omezení.² „Regionální“ zaměření nakladatelství Protimluv (a stejnojmenné literárně-kulturní revue) zde nemůže být zaměňováno s „rurálním“ – centrem Protimlupu je třetí největší město v České republice, v němž nakladatelé pravidelně pořádají i několikadenní literární festival, který již dávno překonal hranice pouze místně („lokálně“) zaměřeného happeningu.

Dlouhodobý osobní zájem autora vychází z jeho autobiografického zakotvení v regionu Valašsko a zrcadlí se v zájmu o „živou řeč“ daného místa, stejně jako ve spolupráci s místními knihovnami nebo vlastní autorské tvorbě publikované v regionálních sbornících.

Cílem práce je přinést pohled na aktuální možnosti využití regionu jako motivu i způsobu básnické výpovědi. První část práce bude věnována teoretickým koncepcím regionální literatury. Na těchto stranách neusilujeme o komplexní rekapitulaci dosavadního zájmu o danou oblast, nicméně vzhledem k často protichůdným chápáním pojmů „region“ či „regionalismus“ se domníváme, že poskytnutí přehledu možností a odpovídajícího komentáře je na místě a přispěje především k větší homogenosti při uvažování o regionální literatuře a zároveň by metodologicky mohlo podložit druhou, spíše praktickou či analytickou část magisterské práce. V té se zaměříme na analýzu a interpretaci dílčích básnických sbírek vybraných českých a polských současných autorů, kteří jsou z různých důvodů považováni za regionální nebo se za regionální sami považují.

Regionální aspekty tvorby budou přitom v práci hodnoceny z hlediska specifického prostoru v literárním textu, respektive vazeb protagonistů k rodnému místu, k jeho kulturní a citové krajině. Zastáváme názor, že aplikace úvah o regionalismu na literární tvorbu by se měla kromě topografického či geografického uvažování zabývat rovněž axiologickým či hodnotovým aspektem. To, co se v beletristické tvorbě zkoumaných autorů jeví jako „regionální“, velmi často odkazuje k niterným zdrojům inspirace, ke známým a bezpečným místům, k domácím místům, v nichž máme své kořeny a z nichž vycházíme. Právě v těchto

² Viz DOHŇANSKÝ, Tadeáš. *Protimluv jako středoevropské nakladatelství*. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2019, 99 s. Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Michala Benešová, Ph.D.

hlubokých a umělecky podnětných vazbách mezi spisovatelem, jeho tvorbou a regionem, z něhož pochází, spatřujeme podstatný zdroj pro analýzu a interpretaci děl vybraných regionálních spisovatelů a na tyto hodnotově zaměřené vztahy chceme v práci rovněž upozornit. Zároveň budeme v interpretačních kapitolách rozšiřovat metodologický základ práce o doplňující tituly sekundární literatury, pojednávající o problematice prostoru v literatuře obecně.

Po pečlivé úvaze jsme se rozhodli věnovat pozornost následujícím současným českým a polským básníkům (potažmo básnířce): Pavlu Kotrlovi, Anně Prstkové, Bogdanu Trojakovi (k Trojakovu přídomku „český“, nebo „polský“, respektive „česko-polský“ se vyjádříme podrobněji v kapitole věnované regionu jako hranici), vybraným členům básnické skupiny Na divoko (Na dziko), Krzysztofu Gedroyćovi, Jakubu Kornhauserovi a Marku Pražákovi. Jsme si vědomi faktu, že tento vybraný vzorek spisovatelů není a vzhledem ke svému nízkému počtu nemůže být reprezentativní, ani v rámci obou národních literatur takříkajíc všeobjímající. Důvodem, proč jsme práci výběrově konstitovali právě takto, a ne jinak, je pokus o nalezení styčných bodů mezi poetikami jednotlivých básníků, případně poukázání, v čem se jejich zobrazování regionu a vycházení z něj v autorské tvorbě naopak liší. Práce tudíž nabízí prostor pro jejich vzájemnou komparaci. Zaměříme se primárně na texty samotné, nakladatelským, marketingovým či jiným literárně-kulturním strategiím pozornost nevěnujeme.

Jelikož pokládáme za zřejmé, že výběrem desítky spisovatelů (z nichž čtyři jsou sdruženi do básnické skupiny, založené na více či méně sdílené poetice a totožném reflektování světa) nemůžou být záměry této práce adekvátně naplněny, považujeme za nutné na tomto místě zmínit i další básníky, které je možné charakterizovat jako regionální, a kterým se v práci vlastního prostoru nedostalo.

Na poli současné české literatury mezi ně patří Miroslav Boček (roč. 1981), který ve své poezii (zejména pak ve druhé sbírce *Některé mraky letí pomaleji*³) vychází z rodného regionu Jižních Čech, z tematizace cest a putování, čímž vytváří kontrast mezi „tady“ a „tam“, případně „doma“ a „v cizím prostředí“. V básních také vnímá důležitost rodinných vazeb, často v kontrastu v širšími, povrchně utvářenými mezilidskými vztahy. Regionální literatuře se věnuje také jako organizátor série autorských setkání s názvem Literární šleh, která probíhá zpravidla v Českých Budějovicích. Do výběru se nedostala ani básnířka Aneta Plšková, která

³ BOČEK, Miroslav. *Některé mraky letí pomaleji*. Praha: Dauphin, 2011, 66 s. ISBN 978-80-7272-396-6.

ve své prvotině *Zlom ruce za vaz*⁴ pracuje s lakonickým, zkratkovitým básnickým výrazem či se slovními hříčkami mnohem více než se smyslově efektní a prostorově zaměřenou lyrikou. Obrazy inspirované všedním životem však důmyslně prokládá realitou východních Čech a často tak v básních zhmotňuje či komponuje napětí, vzniklé mezi městy Pardubice, Hradec Králové a přilehlým okolím. Ve sbírce *Nejsi ze Sudet?*⁵ Anny Štičkové jsou sice titulní Sudety pouze jedním z několika možných východisek, jak vnímat svůj vztah k domovu, přesto i v této sbírce bychom našli několik podnětných básní, na nichž by se daly rozvádět aspekty regionálnosti. Podobná situace nastává u Jiřího Váni Stigena, jehož sbírky na pomezí poezie a básnické prózy těžší z rozpolcenosti lyrického já mezi rodným region a jeho současným bytím ve Skandinávii a utvářejí nevšední obrazy, které by snesly komparaci například s tvorbou Jakuba Kornhausera.

Na poli polské literatury je kvůli větší rozmanitosti tamních regionů výběr ještě složitější. Naši pozornosti tak v předkládané diplomové práci unikl Bartek Zdunek, básník, který pochází z pomezí Svatokřížského a Mazurského vojvodství a který ve své přírodní lyrice, shromážděné do sbírky *Lato w parku*⁶ citlivě tematizuje historii a současnost území Mazurských jezer a demytizuje prostor, který bychom mohli nazvat jako jezerní *locus amoenus*. Stejně tak se nevěnujeme tvorbě Piotra Michałowského, nabízejícího ve sbírce *Li(me)ryczny plan Szczecina*⁷ originální pohled na polsko-německé pohraničí v okolí města Štětín v hravé formě poetických limeriků, nebo poezii Czesława Markiewicze, jež se ve sbírce *Ale i tak*⁸ odvolává, mnohdy pod vlivem folklorismu, na lidovou tradici libušského regionu s odkazy k vnímání folklorní tradice za časů komunistického Polska.

Mladší součástí specificky polské literární vědy je tzv. literatura malých vlastí. Tu charakterizuje koncentrace světa vyprávění do konkrétně vymezeného geografického území, jež se často transformuje do místa-archetypu. Přidanou hodnotou tzv. malých vlastí je fakt, že literární postavy, jejichž osobnost je spjata s jistou tradicí, velmi často procházejí iniciací a tím utváří poetiku nostalgie a smutku ze ztraceného světa. Literatura malých vlastí tvoří svébytnou a samostatnou kategorii zobrazování prostoru díla a přestože by bylo nesmírně podnětné

⁴ PLŠKOVÁ, Aneta. *Zlom ruce za vaz*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2018, 90 s. ISBN 978-80-7465-333-9.

⁵ ŠTIČKOVÁ, Anna. *Nejsi ze Sudet?*. Praha: No Limits Art, 2019, 60 s. ISBN 978-80-87973-44-8.

⁶ ZDUNEK, Bartek. *Lato w parku*. Warszawa: Duży Format, 2018, 46 s. ISBN 978-83-64530-71-5.

⁷ MICHAŁOWSKI, Piotr. *Li(me)ryczny plan Szczecina*. Szczecin: FOKA, 1998, 120 s. ISBN 978-83-63143-47-3.

⁸ MARKIEWICZ, Czesław. *Ale i tak*. Zielona Góra: Muzeum Ziemi Lubelskiej, 2007, 119 s.

srovnat jej s koncepcemi regionální literatury, v rámci naší diplomové práce už k takto široce pojaté komparaci nenalezneme prostor.

V kapitolách věnovaných interpretaci současných českých a polských básníků zvolíme následující koncepci: komparovat budeme vždy dva autory, jednoho českého a druhého polského. Zastřešujícím aspektem bude konkrétně vymezená práce s regionem, která v daných poetikách nachází svou oporu. Věnovat se budeme zobrazení regionu jako domu, regionu jako cesty, pozornost zaměříme také na hraniční aspekty vybraných regionů, a v poslední kapitole se pokusíme předložit argumenty, díky kterým může být i město považováno za region (název této kapitoly komponujeme záměrně odlišně od zbývajících tří).

Za vhodné doplnění této práce považujeme obrazovou přílohu, nabízející prostřednictvím fotografií zachycených autorem práce pohled na některá v básních pojednávaná konkrétní místa, a za inspirativní zdroj pak rozhovory s vybranými básníky, jejichž poezii budeme analyzovat.⁹

⁹ Na tomto místě bychom rádi zmínili, že otázky pro zodpovězení jsme v srpnu 2020 zaslali kromě tří v příloze uvedeným autorům také Krzysztofu Gedroyćovi, na jeho odpovědi však po předcházející plodné komunikaci stále čekáme. Básník bohužel o měsíc později náhle zemřel.

1 Metodologická východiska pro výzkum regionální literatury

„Interpretační aktivita čtenáře se zaměřuje na kvality zobrazovaného světa.“

– Petr Komenda, Lenka Malinová, Richard Změlík: *Místo–prostor–krajina v literatuře a kultuře: Literární tematologie v pohledu vědních disciplín.*

Pojem „region“ představuje ústřední prvek, na nějž se v předkládané diplomové práci zaměříme v souvislosti s reflexí regionální literatury a interpretací básní od autorů, jež lze z mnohých důvodů za „regionální“ označit. Původní význam slova region (lat. *regio*) znamená kraj, krajinu, končinu, směr. Tento původ nalezneme ve starověkém Římě, kde byly dílčí regiony vytyčovány v teritoriálním smyslu. Samotné slovo pochází z latinského *regere* (vládnout, vést). Ze stejného slovesa se rovněž odvozuje označení *rex* (král) nebo *regnum* (říše). V naší práci pak region znamená zejména specificky ohraničený prostor, kde se utváří osobitá kultura, která na danou regionální společnost značně působí, a v literárním díle odkazuje k prostředí a dění. Chápeme jej také jako území, které se různými charakteristikami odlišuje od zbytku území, čímž umožňuje jistou specifikaci ve vztahu k tomuto území.

Z hlediska literární vědy a literární teorie bývá region definován různě. Zahrnuje dlouhou škálu možných výkladů a interpretací v oblasti například historie, sociologie, etnografie či folkloristiky, jazykovědy atd. V literární vědě a obecně v humanitních vědách se také často stává prostředkem pro identifikaci různých dílčích problematických otázek, aniž by byl sám o sobě definován nebo aniž by se stal předmětem konkrétně vedeného výzkumu.

Tomuto nejasnému vymezení neprospívá ani fakt, že v české odborné literatuře chybí komplexní monografie, uceleně se věnující dané problematice. Jedním ze vzácných případů z nedávné doby, který se explicitě regionalismu věnuje, je publikace *Region, regionalismus a regionální literatura*¹⁰ opavského bohemisty a polonisty Libora Martinka, vzniklá původně jako autorova disertační práce. Mlhavost na poli výzkumu regionální literatury komentuje autor následovně: „*Region trpí krizí identity. Většina sporů o regionální koncepci nepochybně pramení z nedostatku precizní terminologie nebo teoretických základů a zároveň z neschopnosti odpovědět na řadu zásadních otázek.*“¹¹ Otázkou se zabývá také polonista a komparatista Petr Poslední, podle něhož problém spočívá v nadsazenosti významů pojmu „regionální“, neboť četní badatelé za něj považují takřka vše, co je na daném místě spjato s literaturou, a řadí mezi „místní“ spisovatele každého, kdo v dané lokalitě žil a svou provázanost s prostorem regionu příležitostně tematizoval.¹²

Martinek podotýká, že o regionu lze uvažovat „[...] v rozměru kontinentu [...] a dokonce i v dimenzích celého světa.“¹³ Toto široké pojetí se nám jeví jako nevyhovující, chceme-li uvažovat o regionální tvorbě jako o literatuře vycházející z poměrně úzce vymezeného a ohraničeného prostoru a k němu se také vztahující. Jedním z našich zájmů bude tudíž snaha o postihnutí jedinečného charakteru literárního regionu na příkladu českých a polských spisovatelů, jejichž tvorba je z geografického pohledu konkrétně orientována.

Dalším problémem, vůči němuž se při přehodnocování této monografie vymezujeme, je Martinkovo kontextuální zasazování „literárního“ regionalismu do převážně „mimoliterárního“ kontextu a jeho pohled na zkoumanou problematiku z hlediska politického, ekonomického, ba

¹⁰ MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007, 163 s. ISBN 978-80-7248-443-0.

¹¹ Tamtéž, s. 11.

¹² POSLEDNÍ, Petr. *Měřítko souvislostí: Česká a polská literární kultura po roce 1945*. Praha: Euroslavica, 2000, s. 119. ISBN 80-85494-59-0.

¹³ Tamtéž.

dokonce i přírodovědného. Martinek například hovoří o častému připodobňování regionu k opaku toho, co bychom mohli nazvat „centrem“, avšak pro potřeby literárně zaměřeného výzkumu tuto paralelu nevhodně osvětluje na politickém či politologickém příkladu.

Petr Poslední naopak uvažuje o regionu v rámci literatury samotné, a konkrétně pak v rámci literární kultury, souboru „univerzálních“ představ o podstatách a posláních literatury, který je utvářen několika činiteli dohromady (řeč je samozřejmě nejen o autorech samotných, ale také o publicistech, literárních recenzentech, nakladatelích, učitelích a čtenářích).¹⁴ Region dává do souvztažnosti jednak s určitými místy, která „[...] *vešla do paměti určité komunity a spoluvytvářejí kulturní tradice kraje [...]*“¹⁵, jednak s projektováním „[...] *duchovního prostoru vykračujícího mimo evidentní historická fakta nebo běžně popsatelné jevy.*“¹⁶ V tomto ohledu jej zajímají především významové souvislosti poezie a prózy, jimiž spisovatelé naznačují cestu k pochopení identity daného regionu. Na hodnototvornou povahu regionu budeme nahlížet také při interpretaci básní českých a polských autorů v naší práci. Geografické hledisko doplníme o axiologický rozměr. Je zřejmé, že daný region vyžaduje prostorové vymezení, ale neobejde se bez onoho hlediska hodnotového.

Posledního pojetí dále předpokládá tezi, že region spoluutváří literárně-kulturní diskuzi, čili že regionální literatura představuje specifickou formu literární komunikace, přičemž znovu potvrzuje, že základním vymežujícím faktorem je „lokálnost“ regionu. Pokud chápání regionální literatury předpokládá její spojení s určitým geografickým prostorem, pak takový vztah může být pojímán dvojím způsobem. Za prvé jako vliv daného prostoru na specifickou literaturu, která v něm vzniká, přičemž tato specifická literatura může být jak spontánní, tak vynucená, odůvodněná určitou kulturní politikou nebo čtenářskou poptávkou. Za druhé jako vliv určitého prostoru na typ literární komunikace, která je vůči specifické literatury (a její sémantice i hodnotě) lhostejná.

Ve vztahu „centrum vs. periferie“, jemuž se budeme věnovat také později, je důležité zmínit základní fakt, že region (potažmo venkov) bývá často synonymem pro periferii, zatímco město je identické s centrem. „*Problematika regionu a regionalismu byla dlouhodobě nejen v*

¹⁴ Srov. POSLEDNÍ, Petr. *Jiný Conrad: Eseje o literární kultuře*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016, s. 141–142.

¹⁵ POSLEDNÍ, Petr. *Paměť hor: Z literárního povědomí východních Čech*. Hradec Králové: Gaudeamu, 2001, s. 4. ISBN 80-7041-529-4.

¹⁶ Tamtéž.

*literatuře, ale v obecném chápání života jakožto společnosti podceňována, a to především v rámci centralistického pojetí světa – územní celky regionů byly často hodnoceny ve stínu takzvaného centralismu, zatímco regionální literatura byla analogicky chápána v centralistickém kulturním modelu za cosi méněcenného.*¹⁷ Jak si ovšem v naší práci ukážeme, i region mívá své přirozené centrum, kolem něho „kristalizuje“ více či méně nápadná periferie. Názorně si to potvrdíme na příkladu tvorby Krzysztofa Gedroyće či Marka Pražáka. Už nyní můžeme zmínit zajímavou koncepci polského literárního teoretika Tadeusze Ślawnka, která spočívá v charakterizaci města jako krystalu, čili místa, kolem něhož „krytalizoval“ okolní prostor.¹⁸ Úvahám o vztahu regionu a centra (respektive lokálního a globálního) se věnuje slovenský literární teoretik Peter Zajac, který se dotýká dvou rovin dané problematiky. První chápe globální jako centrální; centrum dodává periférii energii. Upustíme-li však od představy energie putující z centra a vezmeme-li v potaz koncepci tvořivé energie putující tzv. „zdola“, stává se zdrojem právě to, co je místní, lokální, regionální.¹⁹

K problematice centra a periferie se vyjadřuje také komparatista Zdeněk Hrbata. Ten tvrdí, že centrum v rámci regionu musí existovat, ale toto jeho bytí není podmíněno vysíláním a šířením kulturních impulsů na okraj. Jedním z aspektů regionální literatury je tedy popření centra „[...] jako výlučného nositele kulturních a civilizačních procesů. Smysl se děje všude, i na tzv. periférii.“²⁰ K problematice regionální literatury pak Hrbata obecně podotýká, že každý tvůrčí počin má svůj regionální původ, odněkud pochází a z něčeho vychází. *Východiskem je dokonalá znalost konkrétního místa, jeho zvyklostí, jeho přírody atd.*²¹ Hrbatův výrok budeme mít při sepisování naší práce neustále na paměti, neboť se významově dotýká všech analyzovaných básníků.

Ve zkoumání podob regionalismu v literatuře dále pražský komparatista spatřuje rozdíl mezi literaturou regionální a regionalistickou. V případě první kategorie klade na první místo topografickou povahu literárních děl, zatímco v případě druhém hovoří o axiologickém pojetí

¹⁷ Kolektiv autorů. *100 let regionu a regionální literatury v knihovnách: Sborník z konference*. Ostrava: Knihovna města Ostravy, 2019, s. 16. ISBN 978-80-907364-0-5.

¹⁸ Srov. ZEIDLER-JANISZEWSKA, Anna (ed.). *Pisanie miasta – czytanie miasta*. Kraków: Universitas, 2003, s. 165. ISBN 978-83-71121-51-7.

¹⁹ LIBA, Peter (ed.). *Región v národnej kultúre*. Dolný Kubín: Oravské muzeum, 1988, s. 112–113.

²⁰ HRBATA, Zdeněk a Anna HOUSKOVÁ (eds.). *Román a „Genius Loci“*. Praha: ÚČL AV ČR, 1994, s. 6. Edice Ursus, sv. 4.

²¹ Tamtéž, s. 5.

tvůrčího procesu, ve kterém na exaktní místopisné povaze nezáleží. Region zde může znamenat víceméně určený a popsáný prostor, stěžejní myšlenkou ale zůstává, že přístup k němu je tvořivý a mýtotvorný. Z této terminologické bipolarnosti v naší práci těžit nebudeme, přidržíme se pouze pojmu „regionální“, v němž obě polohy nalézáme spojené. Inspirace věrně vytyčeným územím se totiž v tvorbě předkládaných básníků dle našeho názoru promítá rovněž do hodnotové polohy jejich poezie. Tuto tezi potvrzují i polští autoři kolektivní monografie *Nowy regionalizm w badaniach literackich*: podle nich je regionální hledisko v literatuře silně ovlivněno existencí místa a prostoru, které výrazně ovlivňují paměť spisovatelů, a s nímž ruku v ruce kráčí právě hodnotově orientovaná autorská intence.²² A ve svých úvahách na ni navazuje i sborník prací 9. mezinárodní konference *interFaces*: „[...] *Nieuwzględnienie czynników dynamicznych* [zde se jimi míní jazykové či hodnotové prvky, reflexe centralizace ad., pozn. aut.] *prowadzi do definiowania regionu jako ,obszaru wyabstrahowanego od rozmaitych komplikacji i musi doprowadzić do fałszywych konstatacji poznawczych i badawczych.*“²³

²² Srov. MIKOŁAJCZAK, Małgorzata a Elżbieta RYBICKA. *Nowy regionalizm w badaniach literackich: Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Kraków: Universitas, 2012, s. 35. ISBN 978-83-242-1892-9.

²³ CZOK, Monika, CZEMPLIK, Nicolai, NOUSCH, Anja a Martin VESELKA. *Między regionalizmami i kosmopolityzmem: Polska, niemiecka i czeska literatura, język i kultura*. Wrocław: ATUT, 2015, s. 59. ISBN 978-83-7977-110-3.

2 Region–dům

Jak v úvodním textu sborníku *Hlasy míst: Prostor, místo a geografie ve světové poezii* uvádějí jeho editoři, „*Básně o místech dnes netvoří žádný striktně vymezený žánr s danými pravidly, ačkoli jsou v moderní poezii bohatě zastoupeny, a také nelze hovořit o výrazně preferovaných typech míst.*“²⁴ V konkrétním případě předkládané diplomové práce se k dané větě musíme vztáhnout hned z několika hledisek. Vybraní autoři se ve svých básních velkou měrou vztahují k místu a v jejich tvorbě lze spatřovat jisté homogenní uvažování („pravidla“) ve vztahu ke psaní o místu. Ohledně typů míst je pak odpověď dvojitá: básníci a básničky zaprvé velmi často užívají přírodní lyriku a reflektují zejména přírodu a krajinu, za druhé však nepíší o preferovaných, oblíbených či zásadních místech. Region je v jejich básních v tomto ohledu typem místa odděleného od zbytku světa, odlehlého, „malého“, ale pro ně samotné stěžejního a důležitého. Důležitý je pak interní pohled básnického subjektu, jeho hledisko coby osoby prožívající pobyt v daném místě a jeho atmosféru.

Studie Stephena Burta s názvem *Odtamtud: Několik úvah o poezii a místě* přináší již na prvních stranách klíčovou myšlenku, s níž v této diplomové práci věnované regionalismu v poezii pracujeme. Jedná se o otázku čtenářského, respektive recepčního pohledu, konkrétně o otázku, jak bude čtenář básně vnímat onu regionální otázku. Burt tvrdí, že básně před čtenářem otevírá místo, které díky četbě může sdílet. „*Tím, že nás poezie vede k tomu, abychom vyvozovali výjevy a způsoby smýšlení z určitých [...] jazykových projevů, a protože po nás žádá, abychom si představili hlas či implikovaného tvůrce a jeho vnitřní život, umožňuje nám spatřit novými očima místa, která už známe, nechává nás znovaosidlovat místa, která jsme znali už*

²⁴ HRDLIČKA, Josef, SOUKUPOVÁ, Klára a Michal ŠPÍNA. Na úvod. In: K.S. a M.Š. (eds.). *Hlasy míst: Prostor, místo a geografie ve světové poezii*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016, s. 7. Edice Varia, sv. 49.

dávno, [...] nebo evokuje místa, která jsme ve skutečnosti nikdy nespátřili.“²⁵ Pomocí regionální poezie autorů zastoupených v naší práci usilujeme o symbolickou reprezentaci všech tří výše vyjmenovaných jevů: nově se podívat na místa, která známe, znovu nahlédnout tam, kde jsme se v minulosti nacházeli, a v neposlední řadě zpřítomnit si (ba dokonce objevit) pomocí nového místa takový prostor, který jsme doposud považovali za zcela neznámý.

Pavel Kotrla, český básník, prozaik a nakladatelský redaktor, se narodil v roce 1974. Vystudoval literární vědu na Filozofické fakultě Ostravské univerzity, pracoval jako redaktor revue *Aluze*, v roce 1996 založil literární časopis *Texty*, který vychází dodnes. Žije v obci Bystřička, kde pravidelně pořádá bytová čtení či akce performativního charakteru na pomezí literatury, divadla či instalovaných koncertů.

V *Textech* pravidelně poskytuje prostor začínajícím regionálním básníkům, stejně jako zavedeným osobnostem domácí literární scény. Již několikrát zorganizoval Středoevropský překladatelský tábor pro zahraniční bohemisty, trvale spolupracuje s Masarykovou veřejnou knihovnou, kde pořádá a moderuje literární besedy.²⁶ Autorskou tvorbu publikuje v regionálních i renomovaných periodících, například v *Našem Valašsku*, ve *Valašských novinách*, ve *Welesu*, *Protimluvu* či *Tvaru*. Knižně vydal dvě sbírky básní: *Prstem na sklo rybám*²⁷ v roce 2013 a *Mírný severní*²⁸ v roce 2019.

Ústředním tématem Kotrlovy poezie je vodní živel, daleké plavby širými oceány. „*Obraz plavby také otevírá přirovnání básně k cestě, která překonává vzdálenosti a spojuje odlehlá nebo nedosažitelná místa [...]*“²⁹ Ačkoli, jak se v naší práci pokusíme na následujících stranách dokázat, v pozadí námořních dobrodružství nápadně často zůstává pevně zakotven domov, okolí přehrady Bystřičky a celkově valašská krajina. Tohoto faktu si všiml rovněž básník Jakub Grombíř v recenzi Kotrlovy básnické prvotiny: „*Básník se [...] vyznává ze svého někdejšího snu stát se námořníkem [...], jeho poezie je ztělesněním věčného mužského dilematu*

²⁵ BURT, Stephen. Odtamtud: Několik úvah o poezii a místě. In: SOUKUPOVÁ Klára a Michal ŠPÍNA (eds.). *Hlasy míst: Prostor, místo a geografie ve světové poezii*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016, s. 15. Edice Varia, sv. 49.

²⁶ Srov. heslo Pavel Kotrla. In: *Osobnostivalasska.cz*. 18. 9. 2013 [cit. 2. 5. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/pavel-kotrla/>.

²⁷ KOTRLA, Pavel. *Prstem na sklo rybám*. Vsetín: Malina, 2013, 68 s. ISBN 978-80-904983-5-8.

²⁸ KOTRLA, Pavel. *Mírný severní*. Bystřička: Klenov, 2019, 64 s. ISBN 978-80-905649-6-1.

²⁹ HRDLIČKA, Josef, SOUKUPOVÁ, Klára a Michal ŠPÍNA (eds.). *Básně a místa: Eseje o poezii*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy a Radioservis, 2015, s. 195. ISBN 978-80-7308-577-3.

mezi touhou po dálkách a potřebou domova. Zázemím zde může být rodina i valašská krajina, kterou autor evokuje bez povrchního folklorizování.“³⁰

Stephen Burk tvrdí, že „stát na určitém místě a nechat ho, aby zastoupilo osobu, a dovolit vnější geografii, aby zastoupila vnitřní život, se [...] stalo jednou z obvyklých cest, jak psát výrazně osobní, ovšem přesto figurativní ‚lyrickou‘ poezii. [...] Zkušenost místa lidem umožňuje, aby se doslova řečeno sešli, setkali s druhými.“³¹ Ve vztahu k naší práci se tento Burkův poznatek týká recepčního pohledu: region je v analyzované poezii současných českých a polských básníků spíše místem „nesetkávání“, místem určeným samotnému básnickému subjektu. Před čtenářem takové poezie se ovšem možnosti interakce otevírají. Na druhou stranu můžeme tvrdit, že zde region zprostředkovává setkání „se sebou samým“ nebo také setkání vnějšího s vnitřním. Příkladem toho je bezejmenná báseň Pavla Kotrly, retrospektivně se vztahující ke chvílím, tráveným na důvěrně známém území: „Černý led / Pokrývá břeh / Stal se mým pobřežím // Všechny ty velké věci / Dějí se kdesi mimo / Za obzorem.“³² Vezmeme-li v potaz „zkušenost místa“ tak, jak ji míní Stephen Burk, dospějeme skutečně při četbě těchto veršů k určitému konstatování setkání. Ačkoli břeh v Kotrlově básni nepokrývá důvěrně známé ledové kry, a vše podstatné se odehrává „za obzorem“, místo se díky znalosti vlastního regionu stává „naším“.

V jiné Kotrlově bezejmenné básni ze sbírky *Prstem na sklo rybám* se uzavřená krajina regionu (zahrada) ve vzpomínce proměňuje v přístaviště, v němž se začínají poutě za dobrodružstvím. Právě region zde, jak píše Burk, „zastupuje vnitřní život“ a rozevívá své hranice. Lyrický subjekt se odpoutává od domova: „Když jsem byl malý / Nahlédal jsem [...] Do povadlého listí a suchých větví / Pod stromy/ Stávaly tam lodě // Měly napnuté plachy / A pluly na sever.“³³ V básni *Dnes v noci* za oknem nabývá efekt otevřenosti regionu na intenzitě, v závěrečném dvojverší vyvstává zcela nové, vzdálené místo, aniž by lyrický subjekt musel

³⁰ GROMBÍŘ, Jakub. Prstem na sklo rybám. *Kulturní noviny*. 2014, roč. 6, č. 3, s. 7. ISSN 1804-8897.

³¹ BURT, Stephen. Odtamtud: Několik úvah o poezii a místě. In: SOUKUPOVÁ Klára a Michal ŠPÍNA (eds.). *Hlasy míst: Prostor, místo a geografie ve světové poezii*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016, s. 18. Edice Varia, sv. 49.

³² KOTRLA, Pavel. *Mírný severní*. Bystrzyčka: Klenov, 2019, s. 17. ISBN 978-80-905649-6-1.

³³ KOTRLA, Pavel. *Prstem na sklo rybám*. Vsetín: Malina, 2013, s. 8. ISBN 978-80-904983-5-8.

opouštět stěny rodného domu: „*Už jsou vidět jen špičky stožárů plujících v měsíci / Moře mým pokojem kolébá.*“³⁴

V četných Kotrlových básních putuje lyrický subjekt do množiny vzdálených míst. Autorova imaginace se opírá o tematizování vody, plavby, dobrodružství s cestou spojených, v evokaci „tajemných dálek“. Síla jeho regionu však spočívá v opačném jevu, ve schopnosti cirkulace, neustálého koloběhu, a především v možnosti návratu.

Nutnost nikoli násilného, avšak zcela přirozeného návratu je patrná například v bezejmenné básni o tanečnicích z tisíce a jedné noci, po jejichž tanci však ráno lyrický subjekt na jazyku nachází ne jejich, ale „*tvé sliny.*“³⁵ Nejvíce se však ona věčná „smyčkovitost“ cest projevuje v básni *To brzké ráno: „Tvář mi vnoří do horkého popela / Jako poslední z vražedných perských králů / Vdechnu do plic žár. // Voštiny vzpomínek / Přenesou mne do kraje / Kde ještě nepodlehl jsem věcem.*“³⁶ Sémantická i estetická pole obou krátkých trojverší se nacházejí na zcela opačných pólech. Zatímco exotický nádech prvního z nich umocňuje dramatickou atmosféru žáru, jenž se vymyká ustáleným představám tuzemských horkých dní, zklidnění v druhé polovině Toho brzkého rána má za následek podnícení pocitu klidu a bezpečí, jaký lyrický subjekt zažívá pouze v kraji, kde se vše zdá být v pořádku.

Čtenář neznalý geografických reálií okolí Kotrlovy rodné Bystřičky však nepocítí neporozumění, vyvolané kontrastním vyzněním obou trojverší. Ba naopak s úlevou přijímá cestu do místa, kde se stále ještě nepodléhá okolní vřavě a žáru. Přesto má Pavel Kotrta na mysli jediné: prostřednictvím „voštin vzpomínek“ téměř „hmatatelně“ ukotvuje svou báseň do rodného regionu. Voštiny, tedy praskliny či prohlubně vznikající vlivem přírodních podmínek na exponovaných kamenných površích – zejména pak na pískovcových skalách – upomínají na pás pískovcových skalních útvarů, táhnoucí se nad obcí Bystřičkou ve výšce necelých sedmi set metrů.

Středobodem této soustavy říms a převisů je vrchol zvaný Klenov, podle něhož převzal název také v dobách před rokem 1989 (nejen regionálně) proslavený hotel. A je třeba zmínit, že stejný název nese i nakladatelství Klenov, založené samotným Pavlem Kotrlou.

³⁴ KOTRILA, Pavel. *Prstem na sklo rybám*. Vsetín: Malina, 2013, s. 9. ISBN 978-80-904983-5-8.

³⁵ Tamtéž, s. 30.

³⁶ Tamtéž, s. 33.

Filozof Gaston Bachelard v Úvodu ke své Poetice prostoru tvrdí, že čtení básně vyvolává ve čtenáři představu obrazu, který si sám přivlastňuje. Do středu zájmu staví autor místa, která v nás vyvolávají štěstí, přesněji řečeno obrazy tzv. šťastného prostoru. „*Prostor uchopený obrazností nemůže zůstat prostorem lhostejným, vydaným míře a úvaze geometra. Je žitý. A je žitý ne ve své pozitivitě, nýbrž se všemi zvláštnostmi obraznosti.*“³⁷ Řadí mezi ně mimo jiné obraz domu, díky němuž se „*učíme přebývat v sobě samých*“³⁸ a který je „*naším koutem světa [...] a naším prvním vesmírem.*“³⁹

Dům je pro nás místem bezpečí, centrálním a důležitým. Literární vědkyně Svatava Urbanová o domu, respektive domově píše následující: „*Uvažujeme-li o pojmu domov, nabízí se nám několik možných výkladů. Jednak jde o konkrétní místo, kde jsme se narodili, vyrostli, kde se odehrávaly naše první životní příběhy. Můžeme jej vnímat jako prostředí, krajinu, region s kulturními kódy a tradicemi.*“⁴⁰ V poezii Pavla Kotrly vyvolává podobné pocity dokonce i dům, který je „prázdný“: „*Dům je prázdný spánkem // [...] Vstávám až odejdeš / V noci nad ránem děti ještě stále spí // Chodím prázdným domem / Žiju svůj tajný život.*“⁴¹ Útěcha posílená zdánlivou prázdnotou čtenáře těchto veršů vybízí k úvahám o vlastních toulkách nejen svými, ale také cizími domy. Báseň z něj nečiní pouze náhodného svědka či kolemjdoucího, ale umisťuje jej jakoby *in situ*, otevírá možnost sdílet tento Kotrlou žitý prostor a obývat jej společně s básníkem.

Vazby mezi domem a rodným regionem nabývají díky zmíněné otevřenosti místa na intenzitě nejen v této básni. Jsou patrné také v té s názvem *To brzké ráno*, jíž v naší práci zmíníme později, a rovněž v dalším bezejmenném textu ze sbírky *Prstem na sklo rybám*. Pocity „bytí doma“ v ní navozuje údajný narušitel noční rodinné idyly z předchozí básně: „*První opilec s dávným kolem / Nad ránem plaví se k přístavu jménem hospoda / Poblíkávající světlo jeho dynamy / Přestává být majákem // První opilec dál se plaví / Poblíkávající světlo / Místo žalmu tmou nás provází.*“⁴² Ani v těchto verších autor nezapře své okouzlení námořními

³⁷ BACHELARD, Gaston. Úvod. In: G.B. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009, s. 24. ISBN 978-80-86702-61-2.

³⁸ Tamtéž, s. 26.

³⁹ Tamtéž, s. 30.

⁴⁰ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Souřadnice míst*. Ostrava: Tilia, 2003, s. 14. ISBN 80-86101-80-0.

⁴¹ KOTRLA, Pavel. *Prstem na sklo rybám*. Vsetín: Malina, 2013, s. 39. ISBN 978-80-904983-5-8.

⁴² Tamtéž, s. 36.

plavbami napříč světadíly. Stylizaci do lorrainovského obrazu rozbřesku na přístavním mole zde rozbíjí hned několik prvků: opilec neslázá z vysokého oplachtění fregaty, nýbrž „připlouvá“ na „dávném kole“, a představí-li si Kotrlův čtenář zmíněnou hospodu, přivodí si patrně spíše vůni tuzemského piva než třtinového rumu. Básník umně propojuje dva zcela odlišné světy, přičemž dominantní pozici ve výsledku zaujímá ten menší z nich: prostor žitého regionu, místa nad malou vodní přehradou nedaleko Vsetína, kde světlo poháněné dynamem zastupuje pozici majáku, aniž by ztratilo schopnost provázet čtenáře tmou.

Zdání důvěrně známého vyvolává rovněž cyklus básní *Plavba na Ithaku I–III*. V první je „*Ranní autobus / Unášen vlnami dívčích ňader*.“⁴³ Od dob antické literatury známou bájnou cestu řecký ostrov chápe český básník posvém, v jistém smyslu ji dokonce demytizuje prostřednictvím zmínky o ranním autobusu, který lze nejen v kontextu Kotrlovy tvorby, ale také v kontextu daného regionu vnímat jako určité první spojení s okolním světem. Zakončení *Plavby na Ithaku I* pak vybízí k otázkám, jak popisovaná plavba skončí a zda cíl vůbec někde existuje. Autobus si totiž „*Proráží [...] cestu příbojem / I já podléhám zpěvu sirén*.“⁴⁴ Ani v posledním díle (mini)cyklu faktickou trasu místních cest nepoznáváme, autor se omezuje na lakonické sdělení, že „*Na východě jsou jeskyně / Trhliny v horách*.“⁴⁵ Kotrlův region se zdá být otevřený minimálně jedním směrem, přesto cesty do něj ani z něj nikde v konkrétnu nekončí.

Gaston Bachelard v *Poetice prostoru* poznamenává, že prostor je v domě „[...] vším, neboť čas již neoživuje paměť. Paměť [...] nezaznamenává konkrétní trvání [...]. Není možné znovu prožít zrušená trvání. Můžeme je pouze myslet na abstraktní čáře času zbavené vší hutnosti. A právě prostor, právě v prostoru nacházíme krásné fosilie trvání konkretizované dlouhými pobyty.“⁴⁶ Bachelardem zmiňované příslovečné fosilie nacházíme rovněž v prostoru básní Pavla Kotrly – například v té s názvem *Podlaha*: „*Mezi dřevem a betonem / Skelná vata // Prázdná // Tlusté borovicové desky / Na kterých se to dá dělat // To všecko [...]*“.⁴⁷ Vzdáleným upomenutím na tradiční regionální ruční práci, pokládání borovicových desek na podlahy při stavbě domů, zastřívá autor plynutí času a pomocí vymezeného prostoru vyjevuje před

⁴³ KOTRLA, Pavel. *Prstem na sklo rybám*. Vsetín: Malina, 2013, s. 51. ISBN 978-80-904983-5-8.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, s. 53.

⁴⁶ BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009, s. 34. ISBN 978-80-86702-61-2.

⁴⁷ KOTRLA, Pavel. *Mírný severní*. Bystrčička: Klenov, 2019, s. 43. ISBN 978-80-905649-6-1.

čtenářem obraz „ostrého“ prázdna, jenž se stává univerzálním místem, na němž se může odehrát „To všechno“.

Vedle harmonických, vyrovnaných poloh Kotrlovy poezie s tematikou domova a domu nalézáme rovněž určitý protipól autorovy tvorby. Bezejmenná báseň ze sbírky *Mírný severní*, začínající verši „*Ještě pořád zpěv sirén / Zní tak nebezpečně lákavě*“⁴⁸, poskytuje zvláštní zpětnou vazbu Plavbě na Ithaku I z předchozí Kotrlovy sbírky *Prstem na sklo rybám*, o níž jsme v naší práci psali výše. Titulní plavba jako kdyby nemohla dospět ke svému cíli, jelikož se lyrický subjekt nachází opět „*Pár metrů od domu / Od vyhráté postele*.“⁴⁹ Čtenář by se mohl domnívat, že právě k tomuto místu cyklicky směřovalo celé putování. Lyrický subjekt však není jen oněch pár metrů od vlastního vyhrátého lůžka, ale rovněž od „unavujícího klidu“, jak stojí v závěrečném verši celé básně. Při reflexi celku Kotrlova díla může čtenář na tomto místě nabýt dojmu, jako by promlouval samotný autorův region. Psaní o dalekých cestách s mírným severním větrem v zádech, symbioticky prolínané s obrazy dotýkajícími se „tepla rodinného krbu“ a života v krajině okolo přehrady Bystřičky, zde ústí do pocitu únavy vyvolané domácím klidem a souzněním s přírodou. Prostor dále symbolicky přitakává i v následující vzpomínkově laděné básni, komponované *in memoriam* třem zesnulým regionálním básníkům: Janu Orebovi, Janu Rolkovi (tedy Mojmiru Trávníčkovi) a Janu Friendsbergovi. „*Janové tiší / Chybí mi i vaše slova*“,⁵⁰ končí lyrický subjekt (a nebo region sám?) svou básnickou výpověď. Přesto v autorově díle převažují pozitivní kontrasty. Potěchu nabízí (jak jinak) samotná krajina, zastoupená synekdochicky například řekou Bečvou. Čtenář poezie nemusí znát její vody, pramen ani ústí, a přesto dokáže z motivu Kotrlou tolik opěvované vody, živlu, který symbolizuje tvůrčí činnost, načerpat dostatek podnětů pro vlastní uvažování o tvorbě tohoto básníka. „*Tisíce let / Stejný rytmus / Bez ohledu na naše přání*.“⁵¹ Podobný účinek vyvolá stařena pasoucí v přírodě škaředou kozu v básni o několik stránek dál. Ačkoli je „*Stářím zkroucená do tvaru vetřelce // [...] Přesto se střípky složí / Do obrazu krásného dne*.“⁵²

Kotrlovu poezii lze mnohdy vnímat jako texty na pomezí touhy po daleké cestě a touhy po domově. Nebo také prizmatem idyly (vycházíme-li z definice tohoto starého literárního žánru od Jaroslavy Janáčkové – „[...] *převlečená lidská touha sebrat se a uprchnout z vřavy*

⁴⁸ KOTRLA, Pavel. *Mírný severní*. Bystrčička: Klenov, 2019, s. 43. ISBN 978-80-905649-6-1.

⁴⁹ Tamtéž, s. 51.

⁵⁰ Tamtéž, s. 55.

⁵¹ Tamtéž, s. 59.

⁵² Tamtéž, s. 61.

světa do vysněného edenu, do ráje, který existuje jen v představách [...].“⁵³) a rozčarování. Všechny tyto pocity jsou často napojené na četbu veršů tematizujících pobyt v domě, nebo pobyt doma. A podobné dojmy vyvolává rovněž poezie polského básníka Franciszka Nastulczyka.

Nastulczyk se nenarodil v Polsku, nýbrž na území České republiky – v roce 1957 v obci Bystřice v Moravskoslezském kraji. Vystudoval filozofii a pedagogiku na Jagellonské univerzitě v Krakově. Již řadu let žije a působí v jihopolském Bílsku-Bělé, na tamním gymnáziu pracuje jako učitel. Do polštiny pravidelně překládá díla českých a slovenských spisovatelů. Debutoval v roce 1993 básnickou sbírkou *Tam za pozornie przezroczystym powietrzem* (Tam za zdánlivě průzračným vzduchem), jeho zatím poslední sbírkou je *Gra na czas* (Hra na čas) z roku 2017. Je dlouhodobým členem redakce literárního čtvrtletníku *Pobocza* (Hranice), zaměřeného na vzájemné literární a umělecké vztahy zemí střední Evropy, jehož šéfredaktorem je básník Paweł Szydeł.

Franciszek Nastulczyk je řazen mezi regionální autory, což, jak tvrdí básník Petr Motýl, „[...] v Polsku nezní nijak pejorativně. [...] I proto, že polští básníci jsou mnohem víc rozprostřeni po různých místech země, než jak to známe u nás.“⁵⁴ Často navštěvuje literární festival ProtimluvFest a spolupracuje s revuí a nakladatelstvím Protimluv. V autorské tvorbě dům a domov nejen tematizuje – nezřídka svůj rodný region nechává rovněž konat. Podobně jako v básních Pavla Kotrly, i u Nastulczyka se mnohdy vydáváme na daleké cesty a poutě jak na různá místa, tak do různých časů. Na cestách vyvěrají u lyrického subjektu otázky a pochybnosti, pocity nerozhodnosti vyvolané citlivou reflexí okolí. Domov ovšem ve většině případů nabízí útočiště a představuje místo, kam se lze bezpečně vrátit a jež nelze zapřít, ani pokud se už dlouho nacházíme stovky kilometrů daleko.

S motivem domova pracuje Nastulczyk v jedné ze svých prvních publikovaných básní, příznačně nazvané Pochybnost: „*Za dveřmi naslouchá ticho / nemohu se odtud dostat / vdechnout mlhu v zahradě / bojím se udělat krok / tím směrem // možná tam není mlha / ani zahrada.*“⁵⁵ Pocity záhadného tajemna, nacházejícího se patrně za prahem vlastního domu, jsou

⁵³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Realistická idyla. *Český jazyk a literatura*. 1986, roč. 34, č. 6, 525.

⁵⁴ MOTÝL, Petr. Solidní Nastulczyk. *Kulturní noviny*. 2015, roč. 7, č. 7, s. 11. ISSN 1804-8897.

⁵⁵ NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, s. 18. ISBN 978-80-87485-18-7. Edice překladové literatury, sv. 10.

příznačné pro celou autorovu tvorbu.⁵⁶ Zdání neznalosti vlastního zázemí, které by v souladu s Bachelardovou koncepcí „šťastného místa“ mělo symbolizovat bezpečí a nejistotu, je v Nastulczykově poezii repetitivně vyvoláváno zastřeností světla a motivy mlhy, soumraku a noční tmy. Patrné to je rovněž v autorových „městských básních“ – třeba v té s názvem *V noci kdy jasná světla: „V noci kdy jasná světla města / nic neříkají / o lidech kteří v něm žijí / [...] cítím jen křehkost trvání / a kořeny strachu / vrůstají ve mne / stále hlouběji.“*⁵⁷

Přestože se koncepci města v naší práci budeme podrobněji věnovat později i v souvislosti s jinými básníky, již na tomto místě je třeba zdůraznit Nastulczykovy tendence propojovat místa ryze urbánní s těmi přírodními či venkovskými, respektive vnímání městskou přírody a přírody kolem. Patrné je to například v básni s příznačným názvem *Budování města*. Dým, jenž prostupuje zahrady, a nehybné nebe v ní lyrického mluvčího přikrývají „jako olověný zvon“. Z tíživé atmosféry slov ztrácejících svou lehkost a bolestných dotyků a pohledů se lyrický mluvčí dostává pryč pomocí stylizace sebe sama do role architekta. Své plány však nekoncepčuje jako návrh mohutné aglomerace, tolik typické pro okolí Nastulczykova Bělska-Bílé či jiných dolnoslezských měst, historicky ovlivněných těžbou nerostných surovin. Zpod tíhy onoho olověného zvonu uniká pomocí skici mnohem odlehčenější a vzdušnější: „[...] *V tom místě jsem vybudoval město / ne větší než dlaň / papilární linie cest krouží / vedou nás do výchozího bodu“*.⁵⁸ Myšlenka původního města (a tedy i vzdálená reminiscence na původní region) se zde stává předivem téměř mytického tvoření nových, intimních míst, která prizmatem lyrického mluvčího vidíme takřka pod drobnohledem, aniž bychom se nutně museli vzdát věrnosti „výchozímu bodu“. Regionální poezie Franciszka Nastulczyka velmi často vychází z tohoto kreativního podloží a nejednou o něm i s jeho pomocí referuje. Touha uniknout, umocněná pesimismem a beznadějí, vyvolaná pobytem „doma“, ústí do básnických obrazů plných melancholie, nejistoty, pesimismu a beznaděje. Zároveň je ale právě řeč regionu tím, co básníka drží zpátky a díky čemuž celkové vyznění poezie polského básníka působí přesně naopak – totiž plný naděje.

Jak uvedl autor této diplomové práce v recenzi výboru z Nastulczykovy poezie, publikované v online literárním časopise iLiteratura, „*Franciszek Nastulczyk se neomezuje*

⁵⁶ V celé práci se vztahujeme k výše citovanému českému překladu Nastulczykových básní, shromážděných ve výboru *Průvodce slepého psa* nakladatelství Protimluv.

⁵⁷ NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, s. 24. ISBN 978-80-87485-18-7. Edice překladové literatury, sv. 10.

⁵⁸ Tamtéž, s. 25.

*pouze na reflexivní a pesimistickou poezii. Dokáže spojit kysané zelí, jelítka a pivo se zahradou v podzimním slunci, kvetoucími fialkami a bílými mraky či hltém studeného piva v parném dni. S bláznovskou posedlostí prožívá bolest prstu pořezaného při krájení cibule a s neutuchající dětskou radostí pozoruje kámen s oblázkem v ústech.*⁵⁹ Podobná koherence, jaká se vyskytuje u stylových či tematických poloh a rejstříků autorovy tvorby, nastává rovněž v momentě uvažování o Nastulczykově věrnosti vlastnímu regionu. Jeho texty se na první pohled obracejí zejména k místním slezským čtenářům tím, že rozporuplně reflektují pobyt ve městě a „bytí na cestě“. Třeba jako v básni s názvem Nedůvěra: „[...] *Všechny své věci / měj vždy u sebe / neprozrazuj své city ani myšlenka / [...] bud' připraven.*“⁶⁰ Nebo v té s názvem Nepozornost: „[...] *Už není po dešti slyšet kosy / teď stále jen prší // po nebi krouží pouze mraky / nepozorovaně uplynul rok.*“⁶¹ V pozadí Nastulczykovy poezie je však patrná snaha básnického subjektu vždy a za každou cenu zůstat doma. Konkrétní podoba básníkovy domova se vzhledem k jeho životopisnému pozadí (narozen v Bystřici, studoval v Krakově, žije v Bělsku-Bílé, razantně často navštěvuje Ostravu) může zdát nejasná. Právě mlhavost kontur básnických obrazů ale dává vždy pocítit identitu, která se stává neměnnou, a sounáležitost se subjektivně určeným regionem, jíž nelze zpřerhat.

Libor Martinek ve své publikaci píše, že prostor byl vždy důležitým faktorem každého uspořádání, přičemž zdání blízkosti či vzdálenosti nemusíme považovat pouze za problematiku prostorovou, ale také existenciální. „*Blízké je především to, co důvěrně znám, kde žiji, kam patřím. Z tohoto svého „centra“ mohu poznávat svět, od známého mohu postupovat k neznámému. Regionální představuje hlubinný zdroj, známé a bezpečné místo, domov, kde máme kořeny ve svých předcích, v konkrétních místech a společnostech.*“⁶² A s odkazem na výše citovaná slova je tudíž zřejmé, kam se regionální básníci s oblibou v básních vracejí. Dokladem může být Nastulczykova báseň situovaná do karvinského Darkova: „[...] *Kam vede ta cesta, kde je ono / věčné léto? Proč jsem tady a tam / na hrázi, vepsán do šachovnice slunce*

⁵⁹ DOHŇANSKÝ, Tadeáš. Hořekování nad uplynulým časem. *iLiteratura.cz*. 23. 7. 2018 [cit. 20. 6. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/40243/nastulczyk-franciszek-pruvodce-slepeho-psa>.

⁶⁰ NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, s. 35. ISBN 978-80-87485-18-7. Edice překladové literatury, sv. 10.

⁶¹ Tamtéž, s. 45.

⁶² MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007, s. 64. ISBN 978-80-7248-443-0.

*a stínu? // Dívám se na mizející volavku – spolu s ní / mizí duby, rybníky, cesty, domy, zahrady, studny / náměstí a kostely.*⁶³ Domov přes všechnu svou zatíženost (viz báseň Nic: „*V tom opuštěném domě jsem občas / chycen jako v pasti [...]*“⁶⁴) představuje jediný možný bod návratu: „*Osiřelé kontinenty / svolávají lidi bez domova // [...] dějiny se znovu pohnuly // zpět.*“⁶⁵ V entropickém momentu zániku domova se totiž lyrický subjekt nevydává na vytouženou a tolikrát již podniknuvší cestu, ale setrvává na místě. Síla regionu totiž v Nastulczykově poezii převažuje, protože domov zaniká, a zároveň – aby nezanikl: „[...] *Opadalo překrásné listí / trpká jablka barvila červení rty / chtěl jsem tam zůstat / navždy.*“⁶⁶

K motivu domova ostatně sekundárně odkazuje samotný název výboru, který si nakladatelství Protimluv zvolilo. Ukotvení lyrického subjektu v důvěrně známém prostředí, obohaceném zkušeností „nejlepšího přítele člověka“, dokládá například báseň Soumrak: „*Stále je slyšet tiché kapání vody / a škrábání psa na dveře / déšť / mladé narcisy a psí srst / voní soumrakem.*“⁶⁷

⁶³ NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, s. 49. ISBN 978-80-87485-18-7. Edice překladové literatury, sv. 10.

⁶⁴ Tamtéž, s. 58.

⁶⁵ Tamtéž, s. 78.

⁶⁶ Tamtéž, s. 87.

⁶⁷ Tamtéž, s. 118.

3 Region–cesta

Pohyb napříč zeměmi se v literatuře stává výrazem touhy po volném životě, zatímco touha po zakotvení na jediném místě může být odmítána jak individuálně, tak programově. Cestování propojuje reálná místa, přičemž relevantní je rovněž role místa, které budeme v mapě hledat jen stěží. Právě k takovýmto místům se vztahuje název naší diplomové práce.

V blízkosti poetického obrazu cesty se velmi často objevují i cesty metaforické, alegorické či symbolické. Představuje-li cesta prostorem nasycená jistými přívlastky, odráží také svébytný druh pobytu. Lidé se od dob starověku dělí na usedlíky a lidi na cestách – nomády a poutníky, pro něž cesty splývají s proměnlivým, novým nebo nově objevovaným prostorem (případně s iluzí novosti), s existencí či touhou.⁶⁸

V poezii mladé české básnířky Anny Prstkové se objevuje zvláštní paradox: jasně dané, statické místo v ní ustupuje na úkor nepřetržitému pohybu, v němž se lyrický subjekt (respektive lyrická mluvčí – sama Prstková) nachází. Přesto se však téměř všechny básně, obsažené v útlé sbírce s enigmatickým názvem $49^{\circ}27'45.249''N$, $17^{\circ}58'36.107''E$ (autorčině knižní prvotině)⁶⁹ k nějakému místu vztahují, což je na první pohled patrné už z jejich názvů, a při pečlivém rozklíčování také (a především!) z titulu samotné básnické sbírky.

Anna Prstková se narodila v roce 1994 ve Valašském Meziříčí. Vystudovala divadelní vědu na Univerzitě Karlově a v současnosti dokončuje studium činoherní režie na Janáčkově akademii múzických studií v Brně. Mezi Prahou a Brnem také střídavě přebývá. Její debutová (a zatím jediná knižně vydaná) výše citovaná sbírka byla v roce 2018 nominována na cenu

⁶⁸ Srov. HOUSKOVÁ, Anna a Vladimír SVATOŇ (eds.). *Kultura a místo*. Pardubice: M. Mlejnková, 2001, s. 21–23. ISBN 80-7308-001-X. Edice Studie z komparatistiky, sv. 3

⁶⁹ PRSTKOVÁ, Anna. $49^{\circ}27'45.249''N$, $17^{\circ}58'36.107''E$. Kutná Hora: Klub rodáků a přátel Kutné Hory a JT's nakladatelství, 2017, 32 s. Edice První knížky, sv. 10. ISBN 978-80-905230-8-1.

Magnesia Litera v kategorii DILIA Litera pro objev roku. Významu zeměpisného ukotvení jejich textů si všimli také porotci ceny v promo videu, natočeném pro předávací ceremoniál.^{70 71}

Prstková svou sbírku věnovala městečku Rožnov pod Radhoštěm v podhůří Moravskoslezských Beskyd, kde vyrůstala, a konkrétněji „tesle“, čili někdejšímu národnímu výrobci elektronek a TV obrazovek, jehož rozlehlé výrobní areály, rozčleněné nyní mezi několik „nástupnických“ firem, v Rožnově stále stojí, nadále představuje jednu z dominant města, „vrahu“, dnes již zaniklém legendárním punkovém klubu, a „lukám a skanzenům“, odkazujícím k přírodnímu charakteru města a přítomnosti Valašského muzea v přírodě⁷². Ještě před vydáním sbírky Prstková spolupracovala také s Městskou knihovnou Rožnov pod Radhoštěm, kde v roce 2016 zorganizovala autorské čtení poezie a dramatických textů v návaznosti na získání prvního místa v soutěži Ortenova Kutná Hora.

Od dříve analyzovaných básnických sbírek předchozích autorů se tvorba Prstkové vyznačuje silnou rytmizací textu, vycházející z básnířčina ovlivnění hudbou – nejen tou punkovou. Tento fakt sama básnířka komentuje následovně: *„Já dávám hodně důraz na nějakou melodičnost, což je možná paradoxní vzhledem k obdivuhodnému množství mých řečových vad, a vztahuje se to taky k tomu, že největší inspirací jsou pro mě asi písňové texty. Takže někdy zjišťuju, že když píšu [...] potichu, když přemýšlím jenom v hlavě, při čtení nahlas to možná není tak melodické, jak bych si přála.“*⁷³

⁷⁰ Kanál Magnesia Litera, 2018, *Anna Prstková: 49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E*, YouTube video. [cit. 29. 5. 2021]. Dostupné na WWW: <https://youtu.be/R533SLA4XDk>.

⁷¹ Vybrané básně ze sbírky *49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E* přeložil autor této práce v roce 2018 do polštiny pro literární dvouměsíčník *Nowa Dekada Krakowska*, přičemž ambivalentní postoj k životu na cestě a pobytu na jednom místě reflektoval v rámci závěrečného komentáře, nazvaného *Drogi do domu* (Cesty domů). – Srov. DOHŇANSKÝ, Tadeáš. Drogi do domu: O wierszach Anny Prstkovej. *Nowa Dekada Krakowska*. 2018, roč. 19, č. 5–6, s. 108–118. ISSN 2299-4742.

⁷² *Pozn. aut.* Od roku 2018 součástí Národního muzea v přírodě – srov. HYKL, Gabriela. Rožnovské muzeum už není jen valašské, ale také národní. Dnes se stalo centrem i pro další skanzeny v Česku. In: *Zprávy* [rozhlasový pořad]. ČRo – Zlín, 11. 12. 2018.

⁷³ ZBOŘIL, Jonáš. Básnická naděje Anna Prstková píše ve vlacích a miluje punk. In: *Liberatura* [rozhlasový pořad]. ČRo – Radio Wave, 29. 8. 2015.

Čtenář, který není „regionální“, by po přečtení citované dedikace neměl k Prstkové sbírce přistupovat s ostychem. Autorka v ní sice zmiňuje fakticky vymezená místa (město, průmyslový areál, klub, muzeum), ale její přístup k rodnému regionu, jenž je vyjma fyzického místa mnohem více „krajinou duše“, bývá ilustrován tisíci a stálou existencí cest.

Cesty nemají u Prstkové na první pohled konkrétně vymezený, předem daný a jistý směr. Charakter spojnic u nich spíše než určená trasa vyvolává kompozice kruhu míst, do nichž se básnířka s oblibou vrací a jež jsou jí osobně, životopisně blízké. Čtenář se o tom může přesvědčit například básni s názvem Nusle: „*potkám tě na paloučku / chomáče hebké vlny / mezi námi / útulné dřevo smyčců / v náruči beskyd. / a nebe, lán modrotisku. // potkám tě na paloučku / dvě patra / mezi námi / osmnáctka chladnokrevně zazvoní a ujede // [...] tajně ti pak hrávám otevřeným oknem – / na vsetíně, tam je lúka.*“⁷⁴ Symbolické zpřítomnění tramvajové linky vedoucí z části Prahy až pod beskydské nebe, umocněné metaforou tradiční potiskové techniky a zároveň látky – modrotisku –, znamená cestu, která nikam ani nikde nevede, a přece jen dráhu, vedoucí z hlavního města do vytouženého srdce milovaného regionu, díky které rodný kraj zůstává oporou, pro jakou si lyrický subjekt jede. Chomáčky ovčí vlny zde zračí zakotvenou tradici, lán tradičního modrotisku pak tradici a náruči Beskyd touženou jistotu. Takováto krajina duše je básnickému srdci obzvláště milá ve chvíli, kdy – příznačně – autorka čerpá z valašského nářečí a rytmu lidových písní tak jako známá česko-moravská skupina Čechomor, u níž se folklór a tradice stávají prostředkem k uskutečňování hudební umělecké výpovědi. Čtenář poezie Anny Prstkové ovšem nemusí nutně rozpoznat v závěrečném verši básně Nusle odkaz k jedné ze skladeb Čechomoru, stejně jako nemusí mít nezbytně na paměti, že v okolí valašského města Vsetín patrně leží jakási *lúka*. Smysl působení totiž u Prstkové není přímo úměrný finále cesty, nýbrž spočívá v jedinečném topu cesty samy o sobě.

Cíl se před čtenářem, jenž se rozhodne připojit k básnířce na její cestě, rozplývá a ztrácí. Ony hudební motivy nakonec nemusejí odrážet tradici lidové hudby, jako je tomu v básni s názvem Kompozice: „*[...] a někde za horizontem / se po funusu / rozutekly žestě.*“⁷⁵ Prstková dokonce na svých cestách kráčí ještě dál: „*[...] jedu dál alejí / dřevěných telegrafních sloupů / so cool*“ (báseň Selfie⁷⁶). A znovu dál, tentokrát (v básni Černá Hora) až stovky kilometrů od

⁷⁴ PRSTKOVÁ, Anna. 49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E. Kutná Hora: Klub rodáků a přátel Kutné Hory a JT's nakladatelství, 2017, s. 12. Edice První knížky, sv. 10. ISBN 978-80-905230-8-1.

⁷⁵ Tamtéž, s. 22.

⁷⁶ Tamtéž, s. 12.

Rožnovů, vrahů, tesel a skanzenů. V těchto jedenácti verších pocit jistoty z geografického ukotvení mizí docela, náboženské kontace („*kdo jsi bez viny / hod' si klidně kamenem! [...]*”⁷⁷) pozbývají svých tradičních funkcí a vyvstává otázka, zda autorka básní o malé jihoslovanské zemi, nebo o stejnojmenné hoře, tyčící se nad Rožnovem sotva pár kilometrů vedle legendami opředeného Radhoště. Cesty ve sbírce Anny Prstkové v podstatě neexistují, nikam nesměřují – a přesně z toho důvodu, řečeno se Zdeňkem Hrbatou, „vedou všude“⁷⁸. Především pak na jedno klíčové místo, nacházející se pod geografickými čtyřiceti devíti stupni severní šířky (přesněji řečeno 49°27'45.249''N) a sedmnácti stupni východní délky (17°58'36.107''E): do porodnice ve Valašském Meziříčí, patnáct kilometrů západně od Rožnova pod Radhoštěm, jednadvacet kilometrů severně od Vsetína, tři sta dvacet kilometrů východně od Prahy. Region je v básnířčině poezii místem nikde, a přeci všude: domovem, cestou, dálkou i nekonečností.

Jednu z posledních básní ve sbírce 49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E představuje ta s názvem Domov. Prstková v něm na cestě těsně před příchodem do Prahy s úctou sleduje pokřivený horizont metropole: „[...] *oblý a zlomený / neoblomný a nezalomený.*“⁷⁹ Cíl cesty (Praha) neznamena završení dlouhé poutě, ale pouze jeden z možných směrů, z něhož lze tak či tak uhnout. „[...] *po praze chodím / jako v papučích,*“⁸⁰ tvrdí lyrický subjekt v závěrečném dvojverší básně Domov. Patně se prochází městem (po Praze) poté, co konečně doputoval. A nebo možná poté, co opustil Prahu (po Praze) a nazul si „regionální“ papuče. Pocit domova každopádně zažívá celou cestu, jež je sice putováním bez cíle, nikoli však bezcílným.

Na počátku devadesátých let minulého století debutovalo v okolí polského města Katowice devět básníků a jedna básnířka, jejichž umělecké působení na poli krásné literatury postupně vykryštovalo do vytvoření básnické skupiny, nazvané Na Dziko (česky: Na divoko). Jejimi nejznámějšími a nejaktivnějšími členy jsou Radosław Kobierski, Maciej Melecki, Arkadiusz Kremza či Wojciech Kuczok. Kromě geografické spřízněnosti jsou členové skupiny Na divoko spojeni také generačně – debutovali ve stejnou dobu a všichni se narodili

⁷⁷ PRSTKOVÁ, Anna. 49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E. Kutná Hora: Klub rodáků a přátel Kutné Hory a JT's nakladatelství, 2017, s. 28. Edice První knížky, sv. 10. ISBN 978-80-905230-8-1.

⁷⁸ HOUSKOVÁ, Anna a Vladimír SVATOŇ (eds.). *Kultura a místo*. Pardubice: M. Mlejnková, 2001, s. 45. ISBN 80-7308-001-X. Edice Studie z komparatistiky, sv. 3

⁷⁹ PRSTKOVÁ, Anna. 49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E. Kutná Hora: Klub rodáků a přátel Kutné Hory a JT's nakladatelství, 2017, s. 27. Edice První knížky, sv. 10. ISBN 978-80-905230-8-1.

⁸⁰ Tamtéž.

zpravidla v sedmdesátých letech 20. století. Editor výboru *Mrtvé body*⁸¹ Dariusz Pawelec k výběru básní podotýká následující: „*Společné uvedení básní sebraných v této antologii je možné zdůvodnit přinejmenším několika způsoby. Nejzřetelnější z nich je motiv generačně-geografický. Všichni autoři se narodili a bydlí ve Slezsku, zde také převážně získával vzdělání, navzájem se poznávali v literárním společenství.*“⁸² Básníci výrazně akcentují útek od „oficiálních témat“, zaměřují se často na absurdní či banální témata, společná je jim rovněž reflexe slezské reality devadesátých let 20. století a nultých století následujícího. „*Informace a názory [...] jsou pouze jedním, a to výlučně formálním motivem společenského představení zde sebraných básní,*“⁸³ pokračuje v předmluvě Pawelec a dále dodává: „*Motivem podstatnějším je pokus o interpretaci prizmatem výběru jednoho generačně-geografického fenoménu.*“⁸⁴ Mezi jasně rozpoznatelná témata básníků skupiny Na divoko patří rovněž víra a náboženská tradice, jež citelně přestávají člověku nabízet duchovní a hodnotovou oporu, mezi stěžejní postupy pak využívání prvků hovorového či lidového jazyka.

Název antologie odkazuje k metafoře „mrtvého bodu“, k prožitku bytí v regionu, v němž je básnický svět představen „*ve stavu skoro absolutní nehybnosti*“⁸⁵. Stojatost místa koresponduje v poezii básníků skupiny Na divoko ne toliko s absencí cest, nýbrž mnohem vehementněji s faktem, že na tomto místě (a nikoli na toto místo) cesty zkrátka nevedou.

Wojciech Kuczok je v českém prostředí znám především díky svému románu *Smrad*⁸⁶ – útlé knize, ironicky mapující osudy „jedné typické slezské rodiny“ na pozadí tzv. velkých dějin s odkazy k tradičním tématům, rysům a polohám středoevropské literatury. V Kuczokově poezii je patrná snaha zvažovat možnosti pobytu v básnickově regionu pomocí kontemplativní reflexe zakoušeného. Hledisko básnického subjektu se upírá k místu samotnému, například v básni *Vyplivování*. Zatímco ikonické „[...] *slunce nastavuje límec horizontu*“⁸⁷, zbytek krajiny setrvává v netečnosti a beznaději. Obměnná dikce básně, zmiňující přítomnost bílých

⁸¹ PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, 102 s. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

⁸² Tamtéž, s. 5–6.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, 8.

⁸⁶ KUCZOK, Wojciech. *Smrad*. Praha: Havran, 2006, 176 s. ISBN 978-80-86515-90-8. Edice Kamikaze, sv. 28.

⁸⁷ PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 67. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

pásů, černých skvrn a olýsalých stromů, ústí do sarkastického slovního spojení „zbytečné krajiny“, která pro lyrický subjekt nepředstavuje ani možnost návratu zpět, „ke kořenům“, ani východisko útěku: „[...] *zbytečná krajina / není tě v ničem / ani kousek*“⁸⁸.

V básni s názvem *Skon* může čtenář spatřit vzdálenou odpověď, jíž Kuczok v jistém smyslu poskytuje předchozímu textu. Východisko zde nabízí metafora „[...] *něčeho spojujícího a tak jako báseň vedoucího k setkání*.“⁸⁹ Tu v rámci Kuczokovy básně reprezentuje zrcadlo, motiv zahledění se do sebe sama v momentě, kdy se tradice regionu jeví jako beznadějně insuficientní. Ona auto-reflexe však i v dané vyhocenosti „mrtvého bodu“ může pro básnický subjekt (a čtenáře) představovat možnost zklidnění, neboť region nelze od lyrického „já“ definitivně oddělit: „*Voda mě nepřijímá. / Oheň mě nepřijímá. / [...] Cesty nevedou. / Smrt se sežrala / Zrcadlo zůstalo jedinou / osobní indicií*.“⁹⁰

Báseň *Více* místa Ioni tragicky zahynuvšího Arkadiusze Kremzy zastupuje angažovanější polohu tvorby členů skupiny *Na divoko*. Věnuje se otázce sociální nerovnosti. Hledisko lyrického subjektu se zde upírá k jiné osobě. Skrze tento pohled následně vzniká nejen kritická reflexe vlastního působení na daném místě, ale také dojem, že promlouvá samo místo. „*U nás je taková Eva. Když prochází kolem / se štosem kartonů a s taškami lahví, / je slyšet, jak šeptá tu svou modlitbu o bohu, / ráji a věčném štěstí [...]*.“ Kremzova báseň se od zbytku výboru tematicky výrazně odlišuje, koncepci „mrtvého bodu“ v ní totiž umocňuje ona sociální problematika. Kremza však neposkytuje ani nenavrhuje žádné řešení, závěrečné verše tudíž pouze umocňují již dříve naznačený dojem umrtvenosti: „[...] *Vím jenom, že v takových městech jako toto, / v takové dny a v takovém čase je ještě více cítit / smrad potulných psů*.“⁹¹ Čtenář může nabýt dojmu, že jako reakci na *Více* místa nabízí Kremza v rámci kompozice knihy báseň nazvanou „*Memento mori*“. Jedná se o jakousi „slezskou verzi“ historie pláče, všudypřítomná smrt a nekončící zmar nutí básnický subjekt opustit dům a vydat se na cestu. Pnutí mezi neměnností a novostí představuje v básni skupina chlapců, tvořících na sídlišti

⁸⁸ PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 67. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

⁸⁹ KOMENDA, Petr, MALINOVÁ, Lenka a Richard ZMĚLÍK (eds.). *Místo–prostor–krajina v literatuře a kultuře: Literární tematologie v pohledu vědních disciplín*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 101. ISBN 978-80-244-3023-2.

⁹⁰ PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 29. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

⁹¹ Tamtéž.

inovativní graffiti: „*Když jsem potom scházel projít se, zeptal jsem se chlapců / zaměstnaných malováním. / – Víte, co to znamená? / – Ja. Vjymy. Pamjyntej, že umrzesz.*“^{92, 93}

Tematizování cesty v rámci regionu, společného pro členy básnické skupiny Na divoko, se věnuje také Maciej Melecki. Motiv cesty je u něj propojen s pocitem deziluze, vystřízlivění vyvolaného pozorováním dobře známého místa, které však podléhá mnoha změnám. V Meleckého básních se čtenář často přidává k lyrickému subjektu na jeho cestu, která však mnohdy končí zastavením a pouhým pasivním pozorováním regionu, který krouží kolem. Absenci cest pak nejvíce pociťuje v básni s charakteristickým názvem Přenesení: „*Odkudkoli k nám mohou dolehnout hlasy tiché a temní // [...] Na kluzkých vozovkách, v úzkých alejích, v místech / Méně či více k tomu vhodných // [...] Čas se tehdy otočí a z budoucnosti začne / K nám letět. Minulost neodejde, chvíle // Se zvěční nekonečnou rýhou. V mém snu se otočí / Zrcalo a už nebudu sněný, ale naplněný tou // Jistotou, že nemá dno druhé, protože z každého / Dalšího se dá padat do nových.*“

O stavu cest a jejich vztahu k regionu se čtenář básníků skupiny Na divoko dozví nejvíce nikoli z dílčích básní, které by četl jako izolované hlasy, ale z vlastní kompozice celé knihy, z komplexního pohledu na tvorbu těchto regionálních básníků, uspořádanou do antologie *Mrtvé body*. Ústřední metafora celé knihy nabízí nejen cestu interpretační, ale vytváří rovněž cestu jako takovou, spojnici mezi samotnými mrtvými body, příslovečnou červenou nití prostupující poezii několika svěbytných básnických osobností dohromady. I cesta, která nevede, může při zpětné reflexe celé antologie čtenáře nasměrovat na podobnou vlnu uvažování, jakou šíří básníci skupiny Na divoko. Na takovéto cestě čtenář vnímá vzácnou homogenní řeč regionu, kterou si nemusí nutně spojovat pouze s místem pobytu a tvorby zastoupených autorů, a která má potenciál rozprostírat před ním nečekaně známá místa. Pomyslnou tečku za uvažováním o této regionální poezii může nabídnout básník Paweł Lekszycki v titulní básni *Mrtvé body*: „*[...] jestli, údajně, nechceš nic měnit, / tak proč se pokoušíš zastavit řeku prsty / a změnit její tok první lepší větvičkou? / vždyť čápi taky opouštějí své komíny / a vůbec se nemusíš rozhodovat / pro dožití v tom mrtvém bodě. / víš přece dobře, že všechny cesty / někam vedou a každá cesta*

⁹² PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 81. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

⁹³ Překladatel Jan Faber se velmi účelně rozhodl závěrečný verš nepřekládat a ponechal jej v originální „šlonzáctině“.

*/ je jak svatební?*⁹⁴ Otazník na konci vstupuje do kontrastu s neměnnými zákony míst, nacházejících se v mrtvých bodech, jak jsme se je pokusili načrtnout v předchozích řádcích. Nemožnost útěku z reálného, a tedy nutnost unikat do vysněného, se díky Lekszyckého textu „rozplývá do ztracena“.

⁹⁴ PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 71. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

4 Region–hranice

S prostorem hranice se v literatuře pojí specifické utváření a fungování (nejen) kulturního prostoru, jenž prostupovaly a konstruovaly nehomogenní a často vzájemně si protiřečící kulturní vlivy. V případě konkrétních hranic – česko-polské na okraji moravsko-slezského regionu a polsko-běloruské na východní straně Podleského vojvodství – se jedná o místa, kde se nositeli kulturních hodnot stali nejen Češi a Poláci nebo Poláci a Bělorusové, ale také Slováci, Židé, Litevci či skupiny německy mluvících obyvatel. Jedinečnost podobně složeného území spočívá v množině kombinací, v bohatosti a pestrosti kulturních a geografických hranic, jejichž činitele působí dohromady ve vzájemné interakci.⁹⁵ Hranice vznikají proto, aby rozdělávaly. Nicméně je to právě jejich přítomnost, co člověka nutí k překračování, co v něm vzbuzuje touhu po spojení. V tomto ohledu se hranice jeví jako jev vyvolávající přirozené, spontánní vazby mezi kulturami (či etnicitou).

Polský spisovatel a historik umění Krzysztof Gedroyć se narodil v roce 1953 v Bělostoku, na Varšavské univerzitě vystudoval kunsthistorii, v rodném městě přednášel na Divadelní akademii. Ve své literární tvorbě reflektoval region Podlesí, zejména pak okolí svého rodného města. V roce 2020 náhle zemřel.⁹⁶ Jeho prózy s detektivní zápletkou z prostředí Bělostoku skládají působivý obraz mnohokulturního polského města, obohacený užitím stylizovaného jazyka polské-běloruského pohraničí. V roce 2019 vydal básnickou sbírku

⁹⁵ PASSIA, Radoslav. *Na hranici: Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál*. Levoča: Modrý Peter, 2014, s. 12–13. ISBN 978-80-89545-30-8.

⁹⁶ ŻMIJEWSKA, Monika. Białystok. Mało kto tak umiał opowiadać o mieście i ludziach jak on. In: *Wyborcza.pl*. 1. 9. 2020 [cit. 7. 4. 2021]. Dostupné na WWW: <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,26357238,krzysztof-gedroyc-nie-zyje.html?disableRedirects=true>

*Bierzałowce*⁹⁷, jejíž název odkazuje ke stejnojmenné osadě na polsko-litevské hranici. Gedroyćova poezie v ní obsažená se formálně vyznačuje dlouhým, rozvolněným veršem.

Úvodní, titulní text celé sbírky, lze charakterizovat jako báseň v próze, stylizovanou do podoby lidového vyprávění. V jistém ohledu shrnuje vše, co je pro Gedroyćovu uměleckou (literární) tvorbu příznačné: tematizování vztahu k zemi, k jazyku, přátelských a rodinných vazeb, obdiv k přírodě, a především – citlivé vnímání regionu jako důvěrně známého, „šťastného“, vzpomeneme-li si znovu na Bachelardovu koncepci, a zároveň místa na hranici, na níž se střetávají různé kultury a již procházejí různí lidé. Právě přítomnost hranice způsobuje přístupnost a otevřenost autorem žitých míst a nabízí čtenáři, aby si tento region nejen představoval, ale také aby jej společně s lyrickým subjektem osídlil. „*Nikt o nich nie napisał. Sama wymowa niepewna, jedni, że Bierzałowce, inni – Berzałowce. Od brzozy w litewskiej mowie. Przenoszą się z Ziemi do mowy. Opuszczają geografię i mapę, dostają oddechu i głosu. Kto czyta, nie błądzi, jest u nas, choć nigdy tu nie był.*“⁹⁸ Tyto první řádky Gedroyćovy sbírky před čtenářem vyjevují mytické místo s etymologicky nejasným názvem, prostor, jehož geografická podstata metamorfuje do roviny jazykové a jenž může sdílet kdokoli, protože „člověk je zde u nás, i když tu nikdy nebyl“. Prostor osady se neomezuje na kartograficky vytyčené meze, jeho hranice jsou poddajné a rozpínají se podle představ a tužeb básníka i čtenáře: „*Bierzałowskie księstwo w mojej głowie. Rozleglejsze niż Bierzałowce.*“⁹⁹ Život zde utváří několik činitelů, jež jsou všechno, jen ne neměnné: „*Pola, łąki, doliny suche i podmokłe, pagórki, drzewa, drogi. Podwórza wokół domów. Stodoły, obory, kurniki. Kamienie, piasek, glina. Gniazda ptaków w trawie. [...] Niebo. Dziewięć dziesiątych widnokręgu. Ogrom nieba zależy od tego, kto patrzy. Pod nogi, na wprost, w górę. Kolory. Stale się zmieniają. Nie ma tu stałości.*“¹⁰⁰ Motivy polí, luk, údolí, kopečků, stromu, lesů, nebe, celého přírodního dění přerůstají v symbol jakési obrodné síly, která dokáže kolemjdoucího chodce povzbudit a oživit.¹⁰¹ S krajinou Gedroyćovy lyriky je neodmyslitelně spjat právě člověk, kolemjdoucí – a potažmo také čtenář. S přihlédnutím ke studii literární teoretičky Olgy Roebuck, která se zabývá typologií charakterů, s jakými postavy (a čtenáři) vnímají okolní prostor, můžeme

⁹⁷ GEDROYĆ, Krzysztof. *Bierzałowce*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi, 2019, 25 s. ISBN 978-83-64505-71-3.

⁹⁸ Tamtéž, s. 5..

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ POSLEDNÍ, Petr. *Paměť hor: Z literárního povědomí východních Čech*. Hradec Králové: Gaudeamu, 2001, s. 11. ISBN 80-7041-529-4.

tvrdit, že Krzysztof Gedroyć nejčastěji používá lyrické subjekty (a nejvíce zaujme čtenáře) tzv. endomorfního typu: takové, kteří v krajině chtějí „[...] *wnímat wszystkie její złożitości a detaily, fizyczne i estetyczne*.“¹⁰²

Motiv hranice je patrný i v básni s názvem *Oddział nieżywych*, v němž předávám lyrický mluvčí hlas samotnému regionu, přesněji řečeno městečkům Berzniki a Macharce, které spojuje přítomnost hrobů německých, litevských, polských a ruských vojáků první světové války: „*trzystu pięćdziesięciu ośmiu chłopców i mężczyzn, w ziemi, / czy dobrze ich policzono, gdy zrzućano z wozów, / czy były kobiety, nie wiadomo, zabijanie raczej męska sprawa, // [...] świeża tabliczka na bramie, po rosyjsku, sprzed roku, / że duma i chwala, opasana narodową szarfą*.“¹⁰³ Příznačné je, že právě v Berznikách stanovala polská armáda před začátkem bitvy na řece Němen, což znamená, že historická kapitola o budoucí podobě východní hranice se začala odvíjet právě zde. Z básně *Oddział nieżywych* čtenář vycítí spojení regionu a historického času, aniž by nutně musel dějinné reálie okolí Bierzałowců. Válečné památníky a hřbitovy padlých vojáků zná český čtenář také z vlastní geografické zkušenosti, v poezii Krzysztofa Gedroyće jsou tyto obrazy zintenzivněny právě přítomností hranice, která o dobových zvratech dokáže prostřednictvím polského básníka citlivě vyprávět. Čtenáři autorovy (téměř až výsostně přírodní) lyriky je nabídnuta volba projít se východopolským regionem, navázat tak dialog s jeho historií, a přitom neustále uvažovat o vlastní, důvěrně známé krajině, v níž člověk „dýchá jejich“¹⁰⁴ vzduch a uvažuje pomocí jejich myšlenek: „[...] *przechadzamy się, świat oglądamy, / pod pokładem zabici stygną, stygną, / powoli, powoli, powoli, / oddycha się ich powietrzem, myśli ich myślami*.“¹⁰⁵

Meditativní, kontemplativní poloha Gedroyćovy lyriky se před čtenářem vyjevuje v básni *Zostać na zawsze*. Obraz dokonalého, „šťastného“ místa a touha po pobytu v něm, po zastavení se a zklidnění, jsou evokovány formálně pomocí dialogu vedeného s básnickým subjektem, potažmo s místem samotným: „*czy mógłbym się, proszę pana, / tu gdzieś ukryć, schować, przed miastem, / państwem, globem, / pod lasem, nad Marychą, / w szuwarach przy*

¹⁰² ROEBUCK, Olga. Krajina jako scéna, žijící a žitá. *Partonyma*. 2017, roč. 6, č. 21–22, s. 38–39. ISSN 1805-8558.

¹⁰³ GEDROYĆ, Krzysztof. *Bierzałowce*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi, 2019, s. 11. ISBN 978-83-64505-71-3.

¹⁰⁴ Zesnulých, pozn. aut.

¹⁰⁵ GEDROYĆ, Krzysztof. *Bierzałowce*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi, 2019, s. 11. ISBN 978-83-64505-71-3.

jeziorze Pomorze [...].¹⁰⁶ Je zde, podobně jako ve zbytku tvorby polského básníka, nabídnuta příležitost nahlédnout skrz báseň hraniční region Podlesí v okolí titulních Bierzałowců. Konkrétní kartografii si nelze vzhledem k přísně geografickým konotacím, jež vzbuzují verše zmiňující řeku Marychu, přítok Němenu, nebo rákosiny na březích jezera Pomorze, odmyslet. Avšak podobně jako třeba v poezii Anny Prstkové si i zde můžeme za jasně vymezená místa dosadit, co chceme, a hledat tak (či zkrátka opět navštívit nebo žít) v Gedroyćově regionální poezii naše vlastní toužené místo. „*Płynąc samotnie wieczorem, / cicho w jeziorze utonąc, nie wołać o pomoc, / zostać na zawsze, / o ukrycie, na razie, poproszę.*“¹⁰⁷ Obraz tichého spočinutí v jezeře básník doplňuje zmínkou, že není třeba volat o pomoc. Na místě blízkém srdci vodní živel nemůže způsobit utonutí, ale spíše klidné splnutí s okolí krajinou, „setrvání navždy“.

Hraniční aspekt je v *Bierzałowcích* načrtnut také v básni *Kamień miłowy*, referující svým názvem o antických milnících, kamenech informujících o vzdálenosti od nebo do nejbližšího podstatného místa, a v případě blízkosti pomezí dvou oblastí také o vzdálenosti na nejbližší hranici. V celkovém vyznění autorovy básnické sbírky způsobuje tento symbol zdání nečekaně přesného, ostrého vytečení, a koresponduje s několikerými obrazy rozcestí: „*Młynek, miejsce / w lesie, gdzie Kunisianka / przecina drogę, płynąc pod / mostkiem, przed mostkiem, / w prawo, / droga do Kukli, / za mostkiem / trzy drogi* [...]“¹⁰⁸ Jak lyrický subjekt zdůrazňuje, na tomto místě nenalezneme nic zajímavého, „[...] *po prostu rozdroże / z wybrukowanym mostkiem / w leśnej dolinie* [...]“¹⁰⁹ I místo, vyznačující se absencí, však stojí za zmínku. Každý si za podleský Młynek může dosadit svůj vlastní hraniční bod, kolem něhož se točí naše osobní bytí.

Svou lyriku komponuje Krzysztof Gedroyć jako na jednu stranu lokálně pevně ukotvenou, leč přesto směřující výš, do pozorovacích sfér mimo pozemní možnosti čtenáře. V autorových básních nerekonstruujeme zobrazovaný svět pouze pomocí nejbližšího stromu či blízkého orientačního bodu. A tak se onen kamenný milník stává rozcestníkem nejen určujícím směry na tomto hraničním území, ale také poskytujícím nápovědu pro cestu mnohem osobněji založenou: „[...] *tędy iść trzeba własnie, / przez Młynek.*“¹¹⁰ Gedroyć čtenáři nabízí cestu plnou

¹⁰⁶ GEDROYĆ, Krzysztof. *Bierzałowce*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi, 2019, s. 13. ISBN 978-83-64505-71-3.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 16.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

emocí a překvapení, neboť velmi často básní o tom, na co čtenář zrovna nepohlíží, stejně jako o tom, co vidáme dennodenně, jen zcela odlišnou optikou. Jak podotýká v recenzi *Bierzałowců* Jan Artur Szcześny, „*sbírka je nesmírně konzistentní a ve čtenáři vyvolává pocit napětí.*“¹¹¹ Čím přesně toto napětí vzniká, však už recenzent neosvětluje. Dodejme k tomu, že tento pocit „pnutí“ pramení z rozporu mezi autorem utvářeným milieu jednoho malého východopolského regionu, a naší nepředvídanou sounáležitostí s ním, schopností Bierzałowců vytvořit ve čtenáři pocit dokonalé symbiózy. „*Někdy se mi zdá, že jsem schopný psát pouze o místech, na kterých jsem byl, které silněji cítím. Pokud někde žijeme, tak si to místo podstatně uvědomujeme. A skrze ty poznatky, zkušenosti potom můžeme dělat různé věci: můžeme být jako průvodci, jako vypravěči. Nebo nedělat nich a nechat promlouvat to místo,*“¹¹² tvrdí sám Gedroyć v rozhovoru s Krzysztofem Czyżewským. Bierzałowce představují unikátní, autonomní hranici, jejíž území se stává bezbřehým: „*na nitce pająka wiszą Bierzałowce, / i planeta.*“¹¹³

Severovýchodní hranice mezi Českem a Polskem nesčetněkrát obměňovala svou linii, vlivem dějinných obrátů bylo místní obyvatelstvo přemísťováno jednou na území Československa, jindy zase Polska. Populace tohoto regionu zvaného Záolží (polsky Zaolzie, název vychází z hraniční řeky Olše, polsky Olzy) se tudíž skládá z několika kultur a národností – podobně jako v případě polského Podlesí.

„Polský“ básník Bogdan Trojak se narodil v roce 1975 v Českém Těšíně, nyní střídavě pobývá ve Vendryni, kde založil literární časopis *Weles*, a v Brně, kde na Masarykově univerzitě studoval Právnickou fakultu (studium nedokončil), později v Olomouci vystudoval na Filozofické fakultě žurnalistiku. Označení „polský“ jsme záměrně označili uvozovkami. Trojakovi rodiče jsou sice Poláci, ale sám autor se narodil, vystudoval a nadále žije na území České republiky, většina jeho tvorby (až na juvenilie z devadesátých let) je rovněž psána v češtině. Na druhou stranu sám autor o sobě v jednom rozhovoru prohlásil, že se cítí být Polákem a tuto skutečnost o sobě bez problémů šíří dál.¹¹⁴ „*Začal jsem psát česky a stále tak píšu, protože jsem zakotvil v českém prostředí, po celou dobu sedím na Moravě a v českém*

¹¹¹ SZCZĘSNY, Jan Artur. Tam, gdzie „niknie rozdarcie“. *Esea*, 2019, roč. 7, č. 5, s. 4. ISSN neuvedeno.

¹¹² Kanál Pograniczesejny, 2019, *Bierzałowce: glosy pogranicza – spotkanie z Krzysztofem Gedroyciem*, YouTube video. [cit. 9. 4. 2021]. Dostupné na WWW: <https://youtu.be/JHkWvuRBS28>. [v pracovním překladu autora práce]

¹¹³ GEDROYĆ, Krzysztof. *Bierzałowce*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi, 2019, s. 17. ISBN 978-83-64505-71-3.

¹¹⁴ Srov. SIKORA, Jacek a Bogdan TROJAK. W winie jest poezja, i proza. *Głos Ludu*, 2010, roč. 65, č. 122, s. 7. ISSN 1212-422.

*kontextu. [...] Ale miluju polský jazyk a polskou poezii. Proto se domnívám, že kdybych žil v Polsku nebo na Záolží, psal bych polsky.*¹¹⁵ Trojakovy dvojdomosti si byli vědomi i autoři kolektivní monografie *V souřadnicích mnohosti*, mapující tendence současné české literatury od počátku jednadvacátého století: „*Česko-polská dvojjazyčnost [...], stejně jako genius loci slezského pohraničí, kontrast přírody a těžkého průmyslu patří mezi faktory ovlivňující lyriku Bogdana Trojaka. Toto zakořenění v zdánlivě nehostinném a nepoetickém kraji organicky vrůstá do samotných základů jeho debutu [...].*“^{116, 117}

Trojakova tvorba je nasycená obrazy těšínské, vendryňské či obecně „hraniční“ krajiny a vzhledem k užití češtiny tak vytváří nevšední pohled na obě strany hranice. Jedním z nejsignifikantnějších projevů regionalismu v literatuře je nestrojené ukotvení spisovatelů v prostoru, který je pro ně osobně (citově, hodnotově, myšlenkově, ale i geograficky) nesmírně blízký a k němuž pociťují pevnou sounáležitost.¹¹⁸ Básníci pak v přírodně zaměřené poezii objevují tento prostor pro své básnické subjekty a skrze ně pak zprostředkovaně i čtenářům, kteří viděnou a básnickým subjektem žitou krajinu mohou sdílet. Vnější krajina se pak promítá do té vnitřní, reálný region se stává regionem hodnotovým. Z toho důvodu je nelehké objektivně určit regionální aspekty podobného „vnitřního prostoru“. Chceme-li se věnovat regionálním hlediskům Trojakovy poezie, nabízí se nám umělecký materiál v podobě obrazu krajiny a venkova, ale – podobně jako u všech výše analyzovaných básníků – také urbánních prostředí. Jedná se o místa geograficky zřetelně vymezená, stejně tak ale můžeme zastihnout lyrický subjekt na místě nepojmenovaném, jež čtenáře vybízí k subjektivnímu osídlování.

Do Trojakovy básnické prvotiny *Kuním štětcem*¹¹⁹ vstupujeme bezejmennou básní, která v jistém ohledu předznamenává atmosféru celé sbírky: „*Kdo mě bolí víc? / Šedý pes kousavec od severního remízku, / anebo Bůh, / pastorek o sedmi zubech / v těžkém převodu*

¹¹⁵ SIKORA, Jacek a Bogdan TROJAK. W winie jest poezja, i proza. *Głos Ludu*, 2010, roč. 65, č. 122, s. 7. ISSN 1212-422. [v pracovním překladu autora práce]

¹¹⁶ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 241. ISBN 978-80-200-2410-7.

¹¹⁷ Bude jistě zajímavé na tomto místě zdůraznit, že stať věnovanou tvorbě Bogdana Trojaka pro monografii *V souřadnicích mnohosti* připravil Pavel Kotrla, jehož tvorbě jsme se v naší diplomové práci už věnovali výše.

¹¹⁸ Srov. SVOBODA, Jiří (ed.). *Region a jeho reflexe v literatuře*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1997, s. 14. ISBN 80-7042-483-4

¹¹⁹ TROJAK, Bogdan. *Kuním štětcem*. Brno: Host, 1996, 56 s. ISBN 80-86055-7. Edice Poesie Host, sv. 15.

*skřípavém?*¹²⁰ Je v ní načrtnuta krajina dětství, již vycítíme díky retrospektivnímu přivolání „klukovského dobrodružství“ při jízdě na kole. V první verši je navíc použita i falešná valence slovesa, evokující ještě nevyzrálý jazyk. Pro téma naší práce se příznačně již v první básni objevuje obraz hranice v podobě remízku, krajinného prvku, jenž historicky odděloval dvě pole od sebe navzájem a v jeho aktuálně časté vegetační přebujelosti nabízí přirozený úkryt nejen pro „psa kousavce“.

Po otočení stránky se před čtenářem rozprostírá pohled na jednu z dominant Moravskoslezského kraje: hrad Hukvaldy. Podzimní atmosféra, evokovaná zlátnutím korun stromů, není představena v pochmurné podobě, tolik typické pro zobrazování tohoto ročního období v poezii, ale naopak postavena o úroveň výš díky velmi jemně naznačenému milostnému motivu: „Hrad vrůstá do nebe / cibulkou dívčího vlasu“.¹²¹ Čtenáři však na tento pomyslný rajský koutek není přístup zcela odepřen, lyrický mluvčí krajinu všem zainteresovaným návštěvníkům otevírá pomocí popisu: „*Když zlátné hukvaldská obora, / tehdy sem přijdu. / Chvilí po nešporách / přiznám svou křehkost / a tiše ji s daňky pasu.*“¹²² V básni Bohu-mín Trojak prostřednictvím jejího názvu poskytuje dvojí interpretační rovinu: slovní hříčka odkazuje jednak k pochybování ve věcech náboženské víry („[...] *v tobě bublají / šířičité spodní vody pochyb.*“¹²³), z hlediska zobrazení regionu jako hranice však název (možná autorem nechtěně) nabízí právě pohled na toto město jako prostor na pomezí. Bohumín je poslední českou zastávkou na cestě do Polska skrze nedaleký hraniční přechod u polských Chałupek a lze se tedy s jistou dávkou představivosti domnívat, že sám Trojak městem vzhledem ke svému česko-polskému já pravidelně projížděl. Role této básně v kontextu celé sbírky tudíž nabývá při uvažování o regionální literatuře zcela nových rozměrů. Podobně inovativní ráz získává báseň V polích. Trojak ve své poezii velmi často opouští prostor města, ba dokonce i prostor vesnice, a vydává se dál, za jasně dané hranice a „remízky“ míst, právě do polí a luk, která představují místa klidu a samoty, kam se lyrický subjekt (a s ním i čtenář) vydává hledat přírodní harmonii. Ve zmiňované básni je to navíc umocněno jazykovou rovinou a dvojitými významy konkrétních slov: „*Zepsutá duše-dušice vajíčko koulí přes práh. / Obzor je*

¹²⁰ TROJAK, Bogdan. *Kuním štětcem*. Brno: Host, 1996, s. 11. ISBN 80-86055-7. Edice Poesie Host, sv. 15.

¹²¹ Tamtéž, s. 12.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 13.

začerněn divokým chlapem, / jenž v tobě havraní křídla rozpřáh'.¹²⁴ Blízkost hranice je nabíledni: výraz „zepsutá“ kromě místní varianty slovesa „sepsout“ upozorňuje také na oblíbené a často užívané slezské adjektivum „zepsuty“, zatímco „dušice“ je českým překladem staropolské, ale ve slezském nářečí stále užívané „duszyce“.

Nejvíce interpretačních možností v souvislosti s regionem v literární tvorbě nabízí Trojakova sbírka *Jezernice*¹²⁵. „Znovu se v jeho básních objevují motivy známé z předchozích knih. Nejedná se však o žádné rozměňování. Nejsilnější jsou Trojakovy básně, které vychází z jeho osobních prožitků. [...] V prostých textech, které zpravidla nepřesáhnou stranu a půl se pohybujete převážně ve ztichlém světě oprostěném od hluků velkých měst, někde v podhůří Beskyd, hor.“¹²⁶

Prostor pro subjektivní reflexi a důvěrné seznámení se se zobrazovanými místy autor čtenáři nejjasněji poskytuje v básni s příznačným názvem Verše: „V noci se nazdařbůh toulávám po úbočí. / Do větru šleham proutkem z lísky. // Vždyť vím, že nevadí, / když nevím, co si počít. // V zahradě drnčí vlasce. / Let prádla. / Bílý. Nízky.“¹²⁷ Blíže nespecifikované úbočí nabádá ke srovnání s vlastními nočními toulkami krajem a vlastním, známým pohledům na večerní zahrady ve větru.

Jistou reminiscenci na region dětství pak Trojak tvoří v oddílu s názvem Modré hory a podtitulem Ludus di Silesia, který navíc uvozuje fragmentem o kostele z vendryňské kroniky. Těmito texty jako jakýsi průvodce a zároveň persona, k níž lyrický subjekt vzhlíží, prostupuje dědeček, díky jehož vyprávění nabývají básně vzpomínkového charakteru a čtenáře obzvlášť nutí ke sdílení šťastného místa a uvažování nad vlastní minulostí. Ani v *Jezernici* se nevytrácí přítomnost hranice. Mezní charakter regionu je explicitně zmíněn v jedné z mnoha básní této sbírky, jejichž název zní Modré hory: „Mezi obnošenými věcmi byla černá sukně, / těžká černá sukně / s jemným, sametovým povrchem, / v jehož chloupkách se držel prach / a prastará semena tajnosnubných travin / vymláčená vendryňskými dvojicemi / na dřevních loukách lásky, / na nejvlhčích mezích // [...] A v kapsičce té sukně jsem našel / zežloutlý polský barvotisk, / obrázek stvoření ženy s nápisem: // I zbudował Pan Bóg z zebra onego, / które wyjął z Adama, niewiaścę,

¹²⁴ TROJAK, Bogdan. *Kuním štětcem*. Brno: Host, 1996, s. 17. ISBN 80-86055-7. Edice Poesie Host, sv. 15.

¹²⁵ TROJAK, Bogdan. *Jezernice*. Brno: Větrné mlýny, 2001, 64 s. ISBN 80-86151-57-3.

¹²⁶ KOTRLA, Pavel. *Jezernice Bogdana Trojaka*. *Týdenník Rozhlas*. 2002, roč. 13., č. 4, s. 4. ISSN 1213-2098.

¹²⁷ TROJAK, Bogdan. *Jezernice*. Brno: Větrné mlýny, 2001, s. 17. ISBN 80-86151-57-3.

*/ i przywiódł ją do Adama. // Ta chvíle mi vytanula pokaždé, / když jsem se rozběh na své
prostranné, / kde za hůrku srdce padala / těžká kameninová umyvadla [...].*¹²⁸

¹²⁸ TROJAK, Bogdan. *Jezernice*. Brno: Větrné mlýny, 2001, s. 41–42. ISBN 80-86151-57-3.

5 Město–region

Prostor města v literatuře tradičně spojujeme se žánrem románu. „*Román bývá někdy prohlašován za urbánní žánr, čemuž lze rozumět nejen tak, že je plodem městské kultury, ale že se město stává jedním z ústředních románových míst,*“¹²⁹ píše literární teoretička Daniela Hodrová ve své knize *Místa s tajemstvím*. Svou teorii města jako prostoru dále rozvádí tím, že město nahlíží ve třech různých podobách. První z nich je poloha města jakožto objektu, která je typická zejména pro odbornou literaturu (zvláště pak turistické průvodce či historické publikace), zatímco druhá varianta města, které vystupuje jako prostředí, je typická právě pro romány. Žánru poezie se částečně v Hodrové koncepci dotýká město vystupující v roli postavy, charakteru. Hodrová nakonec dodává, že zmíněné způsoby nejsou izolované a navzájem nepropustné, ale že velmi často dochází k jejich kombinaci a existují mezi nimi vzájemné vazby.¹³⁰

Jak je z naší práce nejspíše patrné, doposud citování a interpretování básníci – přinejmenším tedy někteří z nich – z prostoru města ve své poezii opětovaně těží. Nejzjevněji jsme si toho mohli všimnout u autorů sdružených do básnické skupiny Na divoko, město bylo častým motivem rovněž v tvorbě Franciszka Nastulczyka, Anna Prstková pak městský prostor v básních využívá nejméně, leč i v jejich textech *urbs* představuje výrazně konstitutivní prvek (už jen s přihlédnutím k faktům, že svou básnickou prvotinu $49^{\circ}27'45.249''N$, $17^{\circ}58'36.107''E$ věnovala městu Rožnov pod Radhoštěm a souřadnice v názvu sbírky v sobě skrývá pro autorku neméně určující bod v jiném městě, totiž ve Valašském Meziříčí).

Chceme-li uvažovat o městě v poezii s ohledem na regionální literaturu, nelze se obejít bez alespoň základní zmínky o rozdílu mezi centrem a periferií.

¹²⁹ HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 94. ISBN 80-85917-03-3.

¹³⁰ Tamtéž, s. 95–97.

Centrum představuje jádro, zvýhodněné místo, které má schopnost řídit okolní, méně významná místa. Periferii pak chápeme jako pojem, který označuje (v rámci rozrůznění prostoru) území geograficky nebo významově odlehlé, oddělené, okrajové. Můžeme na pohlízet prizmatem prostoru (místa o nedostatečně průbojném, nevyhovujícím postavení), nebo prizmatem významovým (v tomto případě je periferie území, které nemá takové schopnosti podílet se na společenských, kulturních, uměleckých či třeba politických procesech jako centrum).¹³¹

Podle výše uvedených definic by se mohlo zdát, že region je v jistém směru synonymem pro periferii. I výše citované básně současných českých a polských básníků by tuto tezi mohly kvitovat: region jsme představili například jako prostor, kde cesty nevedou, jako místo, které lze stěží opustit, či jako prostor nacházející se na hranici (a tedy, můžeme říct, na okraji). Na následujících stranách se chceme věnovat dvěma v poezii zobrazovaným evropským městům, která bychom z kontinentálního hlediska mohli považovat za prostorovou a významovou periferii. Jde nám o Ostravu a Krakov. V měřítku evropské literatury bude jistě ostravský či krakovský básník považován za regionálního. Stejně tak bychom ale za regionálního mohli označit také umělce pražského nebo varšavského. Stejně kritérium může platit i v česko-polském kontextu: autor z Ostravy bude vždy protikladem spisovatele z Prahy, a atribut „krakovský“ se v hierarchii pojmů bude patrně vždy nacházet níže než „varšavský“. Protiargumentů však existuje celá řada. Ostrava je třetím největším městem České republiky, z hlediska národní historie minimálně posledních dvou století se jedná o důležité centrum nejen hospodářské, ekonomické, ale také kulturní. V Ostravě probíhá jeden z největších hudebních festivalů v zemi (Colours of Ostrava), existuje zde síť prestižních divadel, Janáčkova filharmonie patří mezi uznávaná evropská hudební tělesa a literární festival ProtimluvFest už dávno a dalece překonal hranice pouze regionálně významného happeningu. O důležitosti polského Krakova snad není třeba pochybovat. Historické centrum polských králů, někdejší hlavní město země hostí ročně desítky literárních, hudebních či jiných uměleckých akcí, Krakovská opera silně konkuruje té Národní ve Varšavě, a takto bychom mohli pokračovat dále.

Zájem o městský prostor v literatuře je jedním z nejfrekventovanějších směrů současné tematologie, ale také literární vědy či teorie obecně. Pozornost badatelů upoutává zejména jisté pnutí mezi historickým jádrem měst a ahistorickými periferiemi či deskripce prostoru v opozici

¹³¹ Srov. NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2005, s. 53–55. ISBN 80-86561-21-6.

genius loci a „subjektivní“, soukromě obývaný domácí prostor, či napětí mezi regionalismem a pocitem místní příslušnosti.¹³² Charakterizace regionů prostřednictvím diptychu „centrum–periferie“ se jeví jako velmi těžko uchopitelná a s mnoha proměnnými. Vždyť na samotný termín „region“ se vážou jisté negativní hodnotové konotace: jak jsme již naznačili, bývá často vnímán jako podřadný, méněcenný, vůči roli centra nedostačující, sekundární.¹³³

V naší práci se namísto toho pokusíme prostřednictvím interpretace dvou básnických sbírek dokázat, v čem může spočívat regionální charakter poezie, jež je založená na zkušenosti s těmito dvěma městy.

Jméno básníka a literárního vědce Jakuba Kornhausera může čtenářům polské poezie znít povědomě. Za to však, troufáme si tvrdit, nemůže sám tento krakovský spisovatel tolik, jako jeho otec, básník a esejista Julian Kornhauser, výrazný představitel polské básnické nové vlny 70. let 20. století. Jakub Kornhauser se narodil v roce 1984 v Krakově, s kterýmžto městem se zdá být celoživotně svázán: vystudoval zde Jagellonskou univerzitu, na které od roku 2014 působí jako vyučující. Mezi lety 2014–2018 publikoval ve speciální rubrice krakovské redakce deníku *Gazeta Wyborcza* sérii fejetonů nazvanou Hranice města (Granice Miasta) a zaměřenou na referování o jeho cyklistických výletech v okolí Krakova, spojených velmi často s kulturními (a zvláště literárními) místy. Celoživotně je ovlivněn uměním avantgardy, kromě poezie vydává odborné publikace a sbírky esejů, a na svém kontě má rovněž několik žánrově obtížných básnických sbírek, které bychom mohli označit spíše za poetické prózy, případně básně v próze. Jak už se autor této práce jednou na téma podobného žánru vyjádřil v recenzi knihy *Ozim* českého spisovatele Jiřího Váni, „úskalí poetické prózy tkví již v samé dvojakosti tohoto nesnadno vymezitelného žánru.“¹³⁴ Epická složka zde zpravidla ustupuje do pozadí před umělecky hodnotnými vyjadřovacími schopnostmi autora, v případě přemíry dějem

¹³² KOMENDA, Petr, MALINOVÁ, Lenka a Richard ZMĚLÍK (eds.). *Místo–prostor–krajina v literatuře a kultuře: Literární tematologie v pohledu vědních disciplín*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 70. ISBN 978-80-244-3023-2.

¹³³ Tuto myšlenku rozvíjí ve své studii *Región, periféria a umelecko-historický vývoj* také slovenský literární vědec Ján Bakoš, srov. LIVA, Peter (ed.). *Región v národnej kultúre*. Dolný Kubín: Oravské muzeum, 1988, s. 44–61, zejm. 47–50.

¹³⁴ DOHŇANSKÝ, Tadeáš. (Ne)rozluštit písmo sekery. *iLiteratura.cz*. 22. 4. 2020 [cit. 17. 6. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/42885/vana-stigen-jiri-ozim>.

nevyvážené lyričnost však může dojít k jistému přesycení lyrickými popisy. Pro Kornhauserovu sbírku poetických próz s názvem *Drożdżownia*¹³⁵ to naštěstí neplatí.

Drożdżownia převzala svůj název ze stejnojmenné okrajové čtvrti Krakova, kde se nachází historická budova tzv. kvasničárny (místo, kde se uchovávají a následně zpracovávají vařené kvasnice před použitím do mladiny, tedy před kvašením¹³⁶) v blízkosti nedalekého, dnes již nefunkčního malého pivovaru, na jehož místě stojí železniční zastávka Kraków–Biezanów, *Drożdżownia*.

Ústřední metaforou celé knihy je dům, avšak v naší práci jsme sbírku záměrně neinterpretovali v kapitole věnované tomuto místu. Těžiště *Drożdżowni* spočívá jinde. Jakub Kornhauser v ní před čtenáře staví originální obraz staré a v posledních letech neudržované a opouštěné části města, kterou pomocí retrospektiv do vlastního dětství, tráveného v místních uličkách, přetváří v téměř mytickou oblast na okraji města („na periferii centra), respektive ve svébytný městský region. Zdá se paradoxní, že na prvních stránkách knihy se město-region objevuje v podobě, kterou Daniela Hodrová dle výše zmiňované hierarchizace označuje jako prostorovou. Skutečně máme na první pohled co dočinění s jakýmsi pseudohistorickým, artistním textem či průvodcem krakovským předměstím, jako například v poetické próze s názvem *Smolenia 50*: „*Willę wybudowano sto lat wcześniej. Mieszkał w niej gruby rabin z rodziny. Koty stukaly w okna i prosiły o mleko. Żona rabina nosiła perukę, spod której wystawały podobno druciki i pióra. Przy ulicy rosły trzy świerki, wysokie i nieufne. Dom był zatem blady, potrafił chować się przed słońcem.*“¹³⁷ Pro krakovského básníka je však zastávka před domem na ulici Jana Smoleńe č. 50 pouze počátečním bodem, z něhož se v rámci tohoto unikátního městského regionu vydává dál, až ke břehům Visly, kde v jednom obraze spojuje dohromady bobry s „pizizubými“ chudými dětmi z tradiční židovské základní školy. Motiv židovství je ostatně vzhledem k autorově kořenům výrazný v celé knize: „*Nad rzeką pojawiły*

¹³⁵ KORNHAUSER, Jakub. *Drożdżownia*. Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2015, 62 s. ISBN 978-83-64504-43-3.

¹³⁶ Emailová korespondence s Martinem Gruntorádem, sládkem Pivovaru Pernštejn z 25. 9. 2018 [uloženo v archivu autora práce].

¹³⁷ KORNHAUSER, Jakub. *Drożdżownia*. Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2015, s. 7. ISBN 978-83-64504-43-3.

się bobry. Żeremia spiętrzyły wodę i zepsuły misterne konstrukcje szamb. Chodzili tedy także shcherbaci chłopcy z chederu, pan Peerbaum, który palił fajkę i kaszlał [...].¹³⁸

Symptomatické je pro celou *Drożdżowniu* pojmenovávání jednotlivých poetických próz podle konkrétních míst: ulice a čísel popisných, budov, menších územních jednotek v rámci krakovské čtvrti. V textu s názvem Danalówka (jedna z místních ulic) čteme: „[...] *Kiedyś można było tu także dojechać pociągiem, ale pewnego dnia kursy zawieszono. Szyny razosły chaszczami, po okolicy snuły się lisy, kury i śmieci.*“¹³⁹ Čtenář zde vidí scénu jako z dávno opuštěného města, ba dokonce z takřka městské džungle: po ulicích se společně prohánějí lišky, slepice a odpadky, dávno nepoužívané koleje zarůstají chrasty. Vizuálně výrazný text je navíc doplněn pohledem z ptačí perspektivy, který způsobuje, že celou ulici Danalówku vidíme jako okem kamery: „*Widok z góry odsłaniał noc, grubą sowę ponad zardzewiałą lokomotywą.*“¹⁴⁰ Do menší smyslové krajnosti Kornhauser dovádí titulní básnický text *Drożdżownia*: „*W starym budynku, gnieźdzącym się pod kominami, mieszkał zielony dzięcioł, głuchy jak pień. Przez rozbite okna wrzucaliśmy mu chleb i mrówki. Wszędzie walało się drewno, a tynk na ścianach przypominał zwoje Tory. [...] Ojciec nigdy nie chciał uwierzyć, że dzięcioł śmieje się jak człowiek. [...] Była jesień, a śnieg spadł dopiero w marcu.*“¹⁴¹ Obraz malých chlapců, krmících skrze rozbité okenní tabulky starého, ve stínu komínu hniječícího domu hluchou žlunu, nabízí čtenáři Kornhauserovy sbírky poetických próz možnost vlastního návratu do dětství. Podobné, v dětských očích tajemstvími opředené a díky množství opuštěných míst přitažlivé městské čtvrti nemusí být nutně krakovskou záležitostí. V našich myšlenkách o regionální literatuře zde navíc spatřujeme výrazný odklon od dosavadně interpretovaných poetik: městská příroda skýtá stejná dobrodružství, jako louky, hraniční místa, vlastní domovy či remízky. Libor Martinek tvrdí, že duchem regionalismu mohou být nasyceny nejen dynamické, ale i statické motivy, které podobně slouží k charakterizaci prostředí: popis vnitřku továrny, architektonický nebo krajinný motiv apod. Osvobozené motivy, opírající se o prvky obrazu krajiny a klimatické jevy, skvěle poslouží regionálnímu definování díla.¹⁴² Jakub Kornhauser čtenáři sice poskytuje unikátní vhled do specifického regionu, avšak jeho poetické prózy – právě díky básnickému

¹³⁸ KORNHAUSER, Jakub. *Drożdżownia*. Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2015, s. 7. ISBN 978-83-64504-43-3.

¹³⁹ Tamtéž, s. 8.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 19.

¹⁴² MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007, s. 75. ISBN 978-80-7248-443-0.

jazyku, umělecké obrazotvornosti a motivické i symbolické nasycenosti textů – mají schopnost evokovat jiná, čtenářům důvěrně známá místa, stejně jako dokážou upoutat sama o sobě a vyvolat tak touhu objevit svůj vlastní kousek krakovské periferie. Cesty z města jsou otevřené a čtenář, který je, užijeme-li znovu slov Olgy Roebuck, ochoten vnímat všechny složitosti a detaily krajiny, nepotřebuje pro přenesení se do milovaného regionu ani vlakové spojení: „*Trzeba było obejść młyn, kałuże i króliki, a dalej polna droga wyprowadzała na łąkę. [...] Gwiazdy były mokre jak kałuże i wcale nie spadały. Odjeżdżały wczesnym rankiem wraz z turkotem zagubionych pociągów.*“¹⁴³

Z české současné poezie, v níž přichází v úvahu interpretovat poezii tematizující prostor města, jsme se rozhodli pro básnickou sbírku Marka Pražáka s názvem *Hallada o Olejovém Městě*.¹⁴⁴

Český básník, výtvarník, sochař, hudební textař, performer a multiinstrumentalista Marek Pražák se narodil v roce 1964. Jeho třetí básnická sbírka, jíž budeme v následujících odstavcích věnovat pozornost, obsahuje texty, které byly původně určeny pro cyklus autorských večerů, kombinujících slovo, obraz a hudbu. Těmto mezižánrovým přesahů se autor věnuje již od dob studií na Vysoké škole uměleckoprůmyslové ve Zlíně. Pražák patří mezi regionální básníky Ostravska, společně s Petrem Motýlem, Vladimírem Jaromírem Horákem, Stanislavem Kolářem, Martinem Šenkyplem a dalšími.¹⁴⁵ Ve svém básnickém díle se svému rodnému městu soustavně věnuje.

Pro účely své třetí knihy Pražák vytvořil osobitý podžánr balady: halladu. Pro její umělecký přednes nevolí formu recitace – své texty „*halladuje s hlasivkami napjatými jako dráty vysokého napětí*“, jak se můžeme dočíst v textu Ivana Motýla na klopě obálky knihy. Sbíрка obsahuje osmadvacet „písňových“ textů, určených původně k autorské hudební

¹⁴³ KORNHAUSER, Jakub. *Drożdżownia*. Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2015, s. 41. ISBN 978-83-64504-43-3.

¹⁴⁴ PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, 69 s. ISBN 978-80-87485-63-7. Edice Poezie, sv. 27.

¹⁴⁵ Zajímavý pohled na současnou ostravskou literární scénu nabízí videoseriál Českého literárního centra, dostupné na YouTube – srov. Kanál České literární centrum. *Básnický region Ostravsko 1–3*, video YouTube [8. 2. 2021]. Dostupné na WWW:

https://www.youtube.com/channel/UC3IUTz90pZxECY_02b_k8gw.

performanci. V jejich úvodu vždy stojí krátké slovní preludium, které daný text ukotvuje v čase a prostoru.

Prostorová ukotvenost textů je pro celou sbírku důležitá. Děj počátečních básní (či písní) začíná trochu překvapivě v jihoamerických deštných pralesech (přestože úvodní lokační trojverší referuje o ostravských haldách, z nichž se naskýtá pohled na temné domy města, komíny a chladicí věže na obzoru), například hned v Písni první: „*Jdou mraky jdou mraky nad Limou / nad pralesem Ostravou // [...] Jdou mraky jdou / A ta dívka v trávě pod oblohou / hvězdy otvírá a tančí s tmou [...]*“.¹⁴⁶ Propojení Ostravy s Jižní Amerikou, zde evokovanou rituálním indiánským tancem, odkazuje k historii moravskoslezské metropole, která – opět v souladu s informací na klopě obálky – byla kdysi také městem kolonizátorů. I na opačné straně světa si tak básnický subjekt stále uchovává v pozadí obraz rodného města a nabádá čtenáře, aby společně s ním objevoval skryté spojitosti mezi oběma místy. Do Limy se sice může nechat unášet pomocí mraků, ale přítomnost dopravního prostředku důvěrněji známého, přízemnějšího a zcela odlišného se jen tak nevytrácí: „*Co je mi po vás ať kraluje hic / slunce taví ocel kolejnic.*“¹⁴⁷ Je na něm, jaký směr si pro cestu tramvaj zvolí. Konfrontace s deštným pralesem otevírá knize nové, nečekané možnosti interpretace.

Regionálnost Pražákovy sbírky však nespočívá až tolik v místopisném zasazení textů v ní obsažených. I ono je samozřejmě samo o sobě určující, neboť realie města se v písních objevují často, ať už jsou konkrétně pojmenované, nebo jen symbolicky naznačené. Ohnisko leží v tematizaci sociální problematiky Ostravska a životní úrovně místních obyvatel, která se nutně promítá také do zobrazovaného prostoru. Cítlivá, často až ironická reflexe pobytu lyrického subjektu v tomto regionu tak ve čtenáři podněcuje nutnost připojit se na shodnou vlnu uvažování. Tím pádem dokáže i neregionální čtenář objevovat při četbě Pražákových hallad prvky a spoluprožívat každodenní situace života v tomto, v určitém smyslu, periferním městě–regionu. Sám autor se k situaci přináležitosti k Ostravě a vztahu k „centru dění“ vyjadřuje následovně: „*Do Prahy je pořád z Ostravy blízko, ale z Prahy do Ostravy a vlastně kamkoli je pro člověka pražského daleko. Vždycky když vystupuju v Praze, cítím, že jsem poněkud „odjinud“.* Protože tady si uvědomuju své ukotvení v místě, kde zůstává moje srdce, svou

¹⁴⁶ PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, s 9. ISBN 978-80-87485-63-7. Edice Poezie, sv. 27.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 11.

*jinakost. Ale myslím si, že je důležité dávat o onom místě zprávy a nestydět se za to, nebát se, že takový člověk může vypadat směšně.*¹⁴⁸

Tuto regionální podstatu čtenář nejlépe pochopí v rozsáhlé Písni šesté s podnázvem *Herna a sekáč*: „*Každý život má svůj příběh / stejně jako každá smrt / v tomhle městě si můžeš vybrat ze dvou krás/ herna nebo sekáč / nejdříve se oblečeš podle poslední módy / třeba v Německu co se nosila před lety / v pěkných hadrech to hraje samo / sázej riskuj neboj se prohrát neboj se hrát / o to jde nebát se odejít s holým zadkem [...]*“¹⁴⁹ Při čtení *Hallady o Olejovém Městě* nelze nemít na paměti výraznou literární osobnost celého regionu: Petra Bezruče, a to nejen kvůli jeho básním se sociální tematikou, ale také díky podobné koncepci výstavby prostoru. Podobným způsobem, jakým se Bezručův básnický subjekt ocitá v boji mezi gladiátory v básni nazvané *Michalkovice*, se Pražákův nechá unášet na již zmíněných mracích po proudu amazonských řek do deštných pralesů, a poté zpátky do ostravské džungle.

Atmosféru Pražákových textů utváří často pesimistické, ponuré obrazy. Konkrétně například v Písni sedmé je to obraz jakéhosi města duchů, přestože podnázev básně zní *V centru města*: „*Duch duch duch / důchodci se nemodlí / [...] důchodci se bojí žít stačí přežít / co když nepřibude nepřidají / zapomenou zruší neschválí / tragedie tragedie komedie // Ráno ve večerce pivo venku cigareta / potom pouť směr vinotéka / potom televize oběd nádobí utěrka / potom spánek odpolední zprávy / a večer / večerka.*“¹⁵⁰ Motivy strádání, únavy těla, rozpadu architektury i společnosti, a v krajním případě i motivy smrti (třeba v básni *Lázeň*), přirovnávání lidského života k pobytu v cele, to vše jsou v Pražákově pojetí jakési endemické příznaky reality v tomto žitém městském regionu.

Vnímavý čtenář *Hallady o Olejovém Městě* přeci jen na konci nachází určité východisko z tíživé situace. Díky hledisku lyrického subjektu, který přežije olejovou potopu v poslední třetině sbírky, se mu nabízí srovnání s vlastními nelehkými situacemi, a obrazy stále sílícího prostupování přírody zdevastovanou městskou krajinou vrcholí až do jakési bájně geneze nového světa, který může čtenář osídlit pomocí vlastní tvůrčí imaginace. Závěrečné písně

¹⁴⁸ DOHŇANSKÝ, Tadeáš a Marek PRAŽÁK. *Genius loci aneb jak je důležité psát o svém domovu.*

iLiteratura.cz. 18. 11. 2019 [cit. 19. 7. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/42311/prazak-marek>.

¹⁴⁹ PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, s 15. ISBN 978-80-87485-63-7. Edice Poezie, sv. 27.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 19.

samořejmě nevytvářejí apoteózu vítězství přírody nad hmotou. Proces revitalizace regionu tudíž vyžaduje čtenářovu trpělivost: „[...] nekonečná něho / nekonečné město / nekonečná periferie // ve květ proměněné město / ve květ tmavomodré růže / ostny pokryté listy pokrytý květ.“^{151, 152}

¹⁵¹ PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, s 59. ISBN 978-80-87485-63-7. Edice Poezie, sv. 27.

¹⁵² Marek Pražák k této pointě dodává: „Když přijedete na hlavní nádraží, vzduch kolem není nikdy v pořádku. Vyjdete před příšernou nádražní budovu, která sice nedávno prošla rekonstrukcí, ale stále potřebuje notnou dávku kultivace, potřebuje krásu. Před budovou sedí paní na vozičku, která nemá nohy. Žebrá tam léta letoucí od rána na šestnáctihodinové „šichtě“. A s ní žebra spousta dalších, samozřejmě. Nalevo je oškrábaný pomník obětí holokaustu. Jdete zničeným městem, jako by před chvílí skončila druhá světová válka, a míříte směrem k centru. [...] Světlo se na konci knihy dere skrze oblaka, skrze chyby, jichž se na sobě, na prostoru, na všem živém dopouštíme. Je to varování. Je to trochu tragédie a ta musí mít silný náboj, aby trošku pohnula spáčem. Ano, hladina oleje klesla, ale ještě není vyhráno.“ – srov.

DOHŇANSKÝ, Tadeáš a Marek PRAŽÁK. *Genius loci aneb jak je důležité psát o svém domovu*.

iLiteratura.cz. 18. 11. 2019 [cit. 19. 7. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/42311/prazak-marek>.

Závěr

„Když projíždím zálesím, cítím už dech toho kraje.

Překrásné předjaří, když sníh v lesích taje

a pramínek z pasek napoví:

Chud'as, kdo domov nezná.“

– Dechová kapela Valaška: Překrásné Valašsko¹⁵³

Regionální literatura představuje již dlouhou dobu pro autora této práce stěžejní bod nejen literárněvědného, ale také čtenářsky orientovaného zájmu. V globalizovaném světě současné literatury, kterému vládne mainstreamová knižní produkce a atraktivní překlady zahraničních spisovatelů, se může zdát pošetilé věnovat se v odborně zaměřené práci něčemu na první pohled tak marginálnímu, jako je literatura regionu – a nebo dokonce několik regionů dohromady, navíc s přihlédnutím k faktu, že pojem „region“ a s ním související termíny („regionalismus“ či „regionální literatura“) jsou těžko vymežitelné, nesnadno uchopitelné a byť v posledních letech často skloňované, zůstávají definičně rozostřené. Přesto si dovoluujeme tvrdit, že naše diplomová práce může pomoci nechat tuto literární mlhu aspoň částečně rozplynout.

Cílem předkládané práce bylo poskytnout přehled možností aktuálního využití regionu nejen jako motivu, ale také jako prostředku či způsobu výpovědi v básních současných českých a polských autorů. Vzhledem k pluralitě významů a definic pojmu „regionální literatura“ nebylo v našich silách postihnout tento stále častěji probíraný diskurs ve své úplnosti. V první, teoreticky zaměřené kapitole jsme však určili základní vymezení regionálnosti v literatuře.

¹⁵³ Kanál Jaroslav Baloušek: *Valaška – Překrásné Valašsko*, YouTube video [30. 10. 2020]. Dostupné na WWW: <https://youtu.be/wtG7DDnZBHW>.

K tomuto cíli jsme využili sekundární texty jak polských, tak českých vysokoškolských pedagogů, literárních vědců či literárních teoretiků.

Pojem „region“ v sobě spojuje mnohačlennou řadu různých interpretací z historických věd, sociologie, folkloristiky, etnicity či etnografie. Po studiu monografií a statí například Libora Martinka, Petra Posledního, Zdeňka Hrbaty a rovněž po analýze několika kolektivních monografií polských autorů jsme jako synonymum regionu v naší práci určili konkrétně ohraničený prostor, jenž se různými charakteristikami odlišuje od zbytku území, a který zároveň spisovatelům díky důvěrné známosti daného místa poskytuje hodnotové zázemí umělecké tvorby. V teoreticky pojaté části práce jsme se dále snažili demonstrovat, že tradičně vnímaná opozice centra a periferie se v případě regionální literatury vymyká hned z několika důvodů. Prokázali jsme, že i region může mít své centrum, a že výměna tvůrčích impulzů nemusí nutně vždy probíhat ze středu na okraj.

Zcela jiný pohled na teoretickou reflexi regionální literatury poskytuje příloha této práce, skládající se z rozhovorů s vybranými autory, jejichž básnické sbírky jsme podrobili analýze a interpretaci. K našemu překvapení se všichni dotazovaní básníci k otázce, zda se sami považují za „regionální“, vyjádřili záporně, což vešlo v rozpor se sekundárními texty, recenzemi, kritikami či studii o daných autorech, které tyto básníky za regionální často označovaly. Tato skutečnost dokládá nejen dosavadní nejasnost významů pojmu „regionální autor“, ale zároveň – v návaznosti na odpovědi Pavla Kotrly a Franciszka Nastulczyka – vypovídá o přetrvávající schematizaci téhož pojmu, spočívající v redukci atributů na práci s jazykem a úzkou geografickou sounáležitost s daným místem. Při zkoumání regionální literatury jistě nelze vynechat jazykový aspekt. Ve vztahu díla k regionu sledujeme různou míru návaznosti na nářečí „[...] *od lingvistické důkladnosti, přes různý stupeň nářeční stylizace až po důslední psaní v dialektu.*“¹⁵⁴ U vybraných autorů jsme sice předpokládali určitou míru specifického způsobu práce nářečím, ale tato idea se při zpětném hodnocení interpretace vybraných básnických sbírek ukázala jako slepá. Rovněž inklinace k prostému místopisnému vztahu k regionu vyznívá kuse, jelikož vazby interpretovaných autorů na „jejich“ regiony nabývají v básních hlubších, spíše metafyzických, axiologických rozměrů.

Způsob reflexe regionu v autorské tvorbě daných básníků jsme kompozičně rozdělili do čtyř tematických bloků. První byl zasvěcen obrazům regionu coby domova, „šťastného místa“,

¹⁵⁴ MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007, s. 77. ISBN 978-80-7248-443-0.

jak by řekl Gaston Bachelard, z jehož díla jsme při interpretaci veršů citovali. Už zde se promítla ona hodnototvorná vlastnost regionu, projektující se do veršů, z nichž vyzařuje pocit přilnutí k domácímu, bezpečnému, důvěrně známému místu – ať se již jedná o vzpomínky z dětství, nebo chvíle prožívané „v současnosti“. Druhá kapitola se věnovala zobrazení regionu jako cesty. Topos cesty patří k nejstarším v literatuře zobrazovaným tématům vůbec a promítnul se i do samotného názvu naší diplomové práce. Cesta nabízí prostor úniku i prostor návratu. V případě vybraných regionálních autorů se na první pohled mohlo zdát, že cesty nejenže nevedly do jimi žitých a popisovaných koutů, nýbrž ani v rámci samotných těchto prostorů jako by nebyly. Východisko z této ztracené situace nabízí ve vybraných básních podstata neexistující cesty jako takové: i na takovéto cestě čtenář vnímá vzácnou homogenní řeč regionu, kterou si nemusí nutně spojovat pouze s místem pobytu a tvorby analyzovaných autorů, a která má potenciál rozprostírat před ním nečekaně známá místa. V kapitole o hraničním aspektu regionu se ještě výrazněji prohloubila axiologická podstata tohoto literárního pojmu a objevily se nečekané významy textů interpretovaných autorů. Poslední, v jistém smyslu „okrajová“ kapitola následně přinesla pomocí analýzy básní argumenty ve prospěch regionalizace významných českých a polských měst. Všechna čtyři vymezení (domov, cesta, hranice, město) se zároveň napříč celou diplomovou prací vzájemně prostupovaly, nejednalo se tedy o zcela izolované samostatné hlasy, ale o motivickou a tematickou polyfonii, která při zpětném komparativním pohledu potvrzuje nečekané spojitosti mezi poetikami všech zastoupených básníků, se kterými jsme v úvodu této práce ani nepočítali. Představené regiony navíc čtenářům poezie nabízejí možnost sdílet básníky zobrazovaná místa, zabydlovat se v nich a objevovat je tak, jak čtenáři sami objevují vlastní preferované krajiny. Dílčí regiony se na konci této diplomové práce vyjevují jako místa otevřená snění, navštěvování, objevování, osídlování, ale také jako prostory čtenářům důvěrně známé, i když možná v překvapivě odlišných podobách.

Doufáme, že naše práce podnítlí příští čtenáře či badatele k podobným návštěvám a vyvolá v nich touhu zabývat se regionální literaturou, oblastí, která si na svou definitivní podobu bude ještě muset počkat. Citující verše básníka Marka Pražáka z jeho sbírky *Hallada o Olejovém Městě*: „*Snad jednou snad jednou / snad jednou mraky odejdou / snad jednou snad jednou / snad jednou hvězdy oživnou chachá čačá / oživnou / konec.*“¹⁵⁵

¹⁵⁵ PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, s. 65. ISBN 978-80-87485-63-7. Edice Poezie, sv. 27.

Seznam použité literatury

1 Primární literatura

GEDROYĆ, Krzysztof. *Bierzałowce*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi, 2019, 25 s. ISBN 978-83-64505-71-3.

KORNHAUSER, Jakub. *Drożdżownia*. Poznań: Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2015, 62 s. ISBN 978-83-64504-43-3.

KOTRLA, Pavel. *Mírný severní*. Bystřička: Klenov, 2019, 64 s. ISBN 978-80-905649-6-1.

KOTRLA, Pavel. *Prstem na sklo rybám*. Vsetín: Malina, 2013, 68 s. ISBN 978-80-904983-5-8.

NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, 151 s. ISBN 978-80-87485-18-7. Edice překladové literatury, sv. 10.

PAWELEC, Dariusz. *Mrtvé body: Antologie poezie Na divoko*. Ostrava: Protimluv, 2006, 102 s. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, 69 s. ISBN 978-80-87485-63-7. Edice Poezie, sv. 27.

PRSTKOVÁ, Anna. *49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E*. Kutná Hora: Klub rodáků a přátel Kutné Hory a JT's nakladatelství, 2017, 32 s. Edice První knížky, sv. 10. ISBN 978-80-905230-8-1.

TROJAK, Bogdan. *Jezernice*. Brno: Větrné mlýny, 2001, 64 s. ISBN 80-86151-57-3.

TROJAK, Bogdan. *Kuním štětcem*. Brno: Host, 1996, 56 s. ISBN 80-86055-7. Edice Poesie Host, sv. 15.

II Sekundární literatura

- CZOK, Monika, CZEMPLIK, Nicolai, NOUSCH, Anja a Martin VESELKA. *Między regionalizmami i kosmopolityzmem: Polska, niemiecka i czeska literatura, język i kultura*. Wrocław: ATUT, 2015, 354 s. ISBN 978-83-7977-110-3.
- BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009, 248 s. ISBN 978-80-86702-61-2.
- FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: Česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, 796 s. ISBN 978-80-200-2410-7.
- HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, 214 s. ISBN 80-85917-03-3.
- HOUSKOVÁ, Anna a Vladimír SVATOŇ (eds.). *Kultura a místo*. Pardubice: M. Mlejnková, 2001, 264 s. ISBN 80-7308-001-X. Edice Studie z komparatistiky, sv. 3
- HRBATA, Zdeněk a Anna HOUSKOVÁ (eds.). *Román a „Genius Loci“*. Praha: ÚČL AV ČR, 1994, 180 s. 6. Edice Ursus, sv. 4.
- HRDLIČKA, Josef, SOUKUPOVÁ, Klára a Michal ŠPÍNA (eds.). *Básně a místa: Eseje o poezii*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy a Radioservis, 2015, 315 s. ISBN 978-80-7308-577-3.
- Kolektiv autorů. *100 let regionu a regionální literatury v knihovnách: Sborník z konference*. Ostrava: Knihovna města Ostravy, 2019, 72 s. ISBN 978-80-907364-0-5.
- KOMENDA, Petr, MALINOVÁ, Lenka a Richard ZMĚLÍK (eds.). *Místo–prostor–krajina v literatuře a kultuře: Literární tematologie v pohledu vědních disciplín*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 282 s. ISBN 978-80-244-3023-2.
- LIBA, Peter (ed.). *Región v národnej kultúre*. Dolný Kubín: Oravské muzeum, 1988, 318 s.
- MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Souřadnice míst*. Ostrava: Tilia, 2003, 192 s. ISBN 80-86101-80-0.
- MARTINEK, Libor. *Region, regionalismus a regionální literatura*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2007, 163 s. ISBN 978-80-7248-443-0.
- MIKOŁAJCZAK, Małgorzata a Elżbieta RYBICKA. *Nowy regionalizm w badaniach literackich: Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*. Kraków: Universitas, 2012, 319 s. ISBN 978-83-242-1892-9.
- NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2005, 190 s. ISBN 80-86561-21-6.

- PASSIA, Radoslav. *Na hranici: Slovenská literatúra a východokarpatský hraničný areál*. Levoča: Modrý Peter, 2014, 159 s. ISBN 978-80-89545-30-8.
- POSLEDNÍ, Petr. *Jiný Conrad: Eseje o literární kultuře*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016, 288 s. ISBN 978-80-7395-962-3.
- POSLEDNÍ, Petr. *Měřítka souvislostí: Česká a polská literární kultura po roce 1945*. Praha: Euroslavica, 2000, 188 s. ISBN 80-85494-59-0.
- POSLEDNÍ, Petr. *Paměť hor: Z literárního povědomí východních Čech*. Hradec Králové: Gaudeamu, 2001, 151 s. ISBN 80-7041-529-4.
- SOUKUPOVÁ, Klára a Michal ŠPÍNA (eds.). *Hlasy míst: Prostor, místo a geografie ve světové poezii*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016, 252 s. Edice Varia, sv. 49.
- SVOBODA, Jiří (ed.). *Region a jeho reflexe v literatuře*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1997, 131 s. ISBN 80-7042-483-4
- ZEIDLER-JANISZEWSKA, Anna (ed.). *Pisanie miasta – czytanie miasta*. Kraków: Uniwersitas, 2003, 252 s. ISBN 978-83-71121-51-7.

III Novinové a časopisecké studie, články, recenze

- GROMBÍŘ, Jakub. Prstem na sklo rybám. *Kulturní noviny*. 2014, roč. 6, č. 3, s. 7. ISSN 1804-8897.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Realistická idyla. *Český jazyk a literatura*. 1986, roč. 34, č. 6, s. 525.
- KOTRLA, Pavel. Jezernice Bogdana Trojaka. *Týdenník Rozhlas*. 2002, roč. 13., č. 4, s. 4. ISSN 1213-2098.
- MOTÝL, Petr. Solidní Nastulczyk. *Kulturní noviny*. 2015, roč. 7, č. 7, s. 11. ISSN 1804-8897.
- ROEBUCK, Olga. Krajina jako scéna, žijící a žitá. *Partonyma*. 2017, roč. 6, č. 21–22, s. 36–43. ISSN 1805-8558.
- SIKORA, Jacek a Bogdan TROJAK. W winie jest poezja, i proza. *Głos Ludu*, 2010, roč. 65, č. 122, s. 7. ISSN 1212-422.
- SZCZĘSNY, Jan Artur. Tam, gdzie „niknie rozdarcie“. *Esea*, 2019, roč. 7, č. 5, s. 4.

IV Internetové zdroje

DOHŇANSKÝ, Tadeáš. Hořekování nad uplynulým časem. *iLiteratura.cz*. 23. 7. 2018 [cit. 20. 6. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/40243/nastulczyk-franciszek-pruvodce-slepeho-psa>.

DOHŇANSKÝ, Tadeáš. (Ne)rozluštit písmo sekery. *iLiteratura.cz*. 22. 4. 2020 [cit. 17. 6. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/42885/vana-stigen-jiri-ozim>.

DOHŇANSKÝ, Tadeáš a Marek PRAŽÁK. *Genius loci aneb jak je důležité psát o svém domovu*. *iLiteratura.cz*. 18. 11. 2019 [cit. 19. 7. 2021]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/42311/prazak-marek>.

HYKL, Gabriela. Rožnovské muzeum už není jen valašské, ale také národní. Dnes se stalo centrem i pro další skanzeny v Česku. In: *Zprávy* [rozhlasový pořad]. ČRo – Zlín, 11. 12. 2018.

Kanál Magnesia Litera, 2018, *Anna Prstková: 49°27'45.249''N, 17°58'36.107''E*, YouTube video. [cit. 29. 5. 2021]. Dostupné na WWW: <https://youtu.be/R533SLA4XDk>.

Kanál Pograniczesejny, 2019, *Bierzałowce: glosy pogranicza – spotkanie z Krzysztofem Gedroyciem*, YouTube video. [cit. 9. 4. 2021]. Dostupné na WWW: <https://youtu.be/JHkWvuRBS28>. [v pracovním překladu autora práce]

Pavel Kotrla. In: *Osobnostivalasska.cz*. 18. 9. 2013 [cit. 2. 5. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/pavel-kotrla/>.

ZBOŘIL, Jonáš. Básnická naděje Anna Prstková píše ve vlacích a miluje punk. In: *Liberatura* [rozhlasový pořad]. ČRo – Radio Wave, 29. 8. 2015.

ŽMIJEWSKA, Monika. Białystok. Mało kto tak umiał opowiadać o mieście i ludziach jak on. In: *Wyborcza.pl*. 1. 9. 2020 [cit. 7. 4. 2021]. Dostupné na WWW:

<https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,26357238,krzysztof-gedroyc-nie-zyje.html?disableRedirects=true>